

Kooperatif Postası

KARINCA

Ocak 2019 Yıl: 85 Sayı: 985 ISSN: 1300-1450

Kooperatif Postası

KARINCA

Ocak 2019 Yıl: 85 Sayı: 985 ISSN: 1300-1450

KARINCA

YIL: 85 SAYI: 985
Ocak 2019
ISSN: 1300 - 1450

Türk Kooperatifçilik Kurumu Basın, Yayın, Arastırma
Danışmanlık ve Eğitim Hizmetleri İşletmesi Adına

Sahibi

Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY

Yazı İşleri Müdürü ve Baş Editör

Doç. Dr. Hasan YAVLU

Editorial Kurulu

Prof. Dr. Nurettin PARILTI

Prof. Dr. Saitler SAGLAM

Prof. Dr. Muhammet CETİN

Prof. Dr. Turhan ÇETİN

Prof. Dr. Hâşim ÖZÜDOĞRU

Doç. Dr. Hasan YAVLU

Doç. Dr. Mehmet BAŞ

İdare ve Yazışma Adresi (Yönetim Yeri)

Head Office and Correspondence Address

Ehlibey Mahallesi Tekecikler Caddesi No: 35/9-10

06520 Balgaç/Çankaya/ANKARA

Tel: (0312) 472 99 59 - 472 99 11

Balgaç Çeper : (0312) 472 97 84

www.koopkur.org.tr

koopkur@gmail.com

adim@koopkur.org.tr

Hesaplarımıza

T.C. Ziraat Bankası Cevizdere Şubesi

Hesap No: 707078-5032

IBAN : TR95 0001 0019 2507 9703 7850 03

Ahısne Şartları

Yıllık Abonelik: 100 TL (KDV Dahil)

Fiyatı: 10 TL (KDV Dahil)

The Subscription Price to the review is (USA Dollars)

24 a year, annual included Correspondence relating to

the review should be sent to

*Türk Kooperatifçilik Kurumu Basın, Yayın, Arastırma

Danışmanlık ve Eğitim Hizmetleri İşletmesi Adına

Ehlibey Mahallesi Tekecikler Caddesi No: 35/9-10

06520 Balgaç/Çankaya/ANKARA-TÜRKİYE

20 Mayıs 1931'den itibaren kamu yararı gereği

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU

Basın, Yayın, Arastırma Danışmanlık ve Eğitim

Hizmetleri İşletmesi'nin yayıncısıdır

*"KARINCA" is the monthly journal of Turkish Cooperative

Association founded in 1931

Yazılarda sarımsık renkte yazılanlar aittir.

Gönderilen yazı ve tabirler işleme girer.

Yazılar elektronik ortamda teslim edilir.

Yayın Türü

Yaygın Süreli Yayın

Basım Tarihi

31 Ocak 2019

Basım Yeri & Tasarım

Aktınayrak Matbaacılık Basın Yayın San. ve Tic. Ltd. Şti.

Kazım Karabekir Cad. 39/65 Tel: 0312 384 44 02

Sakarya/ANKARA

aktinayrakmatbaa@gmail.com

Bu Sayıda.....

BAŞYAZI	1
SONER ALTAŞ YASAL DEFTERLERİNİN AÇILIŞ ONAYINI UNUTAN KOOPERATİFLER VE BİRLİKLER İÇİN ÖNERİLER	3
ÖZDEM SATICI TOPRAK BORÇLARINI ÖDEYEMEYEN KOOPERATİFLERİN UZLAŞMA YOLUYLA YENİDEN YAPILANDIRILMASI	9
YASEMİN ERSOY TARÇİN NEDİR, FAYDALARI NELERDİR	13
VEDAT SADIOĞLU TÜRKİYE'DE KADIN İSTİHDAMI ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME	20
HAZAL OĞUZ YEREL YÖNETİMLERDE TEMSİLİYET VE KADINLAR	28
HASAN YAYLI ÇEVRE HAKKI İLE ÜSTÜN KAMU YARARI KAVRAMLARINA DAİR	32
ENVER AYDOĞAN SEMA TOPKAYA ÖRGÜTSEL SESSİZLİK	43

Dergimizde yayınlanan yazıların sorumluluğu
yazarlarına aittir.

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU

YÖNETİM KURULU

Başkan	: Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY
Başkan Yrd.	: Prof. Dr. Nurettin PARILTI
Muhasep Üye	: Prof. Dr. Mehmet ARSLAN
Üye	: Prof. Dr. Nevzat AYPEK
Üye	: Prof. Dr. Enver AYDOĞAN
Üye	: Prof. Dr. Turhan ÇETİN
Üye	: Prof. Dr. Hâşim ÖZÜDOĞRU
Üye	: Doç. Dr. Mehmet BAŞ
Üye	: Doç. Dr. Cemalettin AKTEPE
Üye	: Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman OKUR
Üye	: Yrd. Doç. Dr. Kadir ÖZER

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU

DENETİM KURULU

Prof. Dr. Muharrem ÇETİN
Doç. Dr. Emine ÖNER KAYA
Doç. Dr. Erol DEMİR

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU

HAYSİYET DİVANI

Hüsnü POYRAZ
Prof. Dr. İhsan ERDOĞAN
Özdemir ÜNSAL

Yazarlarımıza Duyuru

1. Dergiye gönderilen yazıların elektronik ortamda teslim edilmesi
2. Yazılarda yer alacak resimlerin yazarlar tarafından metne yerleştirilmiştir olarak teslim edilmesi
3. Yazıların 11 Punto ve Times New Roman karakterleriyle yazılması
4. Tercüme yazılarda kaynak belirtilmesi
5. Araştırma ve bilimsel yazılar dışındaki yazıların en çok 5 (A4) sayfası olarak yazılması
6. Dergimize gönderilen yazıların başka bir dergiye gönderilmemiş ve yayınlanmamış olması gerekmektedir.

Yönetim Kurulu Herhangi Bir Maaş, Ücret ve Huzur Hakkı Almamaktadır.

Değerli kooperatif dostları;

Karınca dergisinin 985. sayısı ile yine birlikteyiz. 2019 yılının öncelikle necip milletimiz için saniyen de tüm insanlık için huzur ve barışa vesile olmasını Yüce Allah'tan niyaz ediyorum. 2019 yılının, önceki yıllardan çok daha bereketli, huzurlu, sağlık ve afiyet içinde geçmesi; bereketi ve huzuru ile unutulamayacak bir yıl olması, en kalbi dileğimdir.

2018 yılının son günlerinde TBMM'de kabul edilerek Resmî Gazete'de yayımlanmasının ardından 1 Ocak 2019 itibariyle yürürlüğe giren ve tanesi 25 kuruştan satılacak olan ücretli poşet uygulaması tüm market ve pazarlarda uygulanmaya başlandı. Bu uygulamayı, bazı vatandaşlar desteklerken bazıları ise uygulamaya tepki göstermektedir.

Uygulamaya yönelik sosyal medya platformlarında da çeşitli mizahi ve tepki içerikli paylaşımlara yer verilmektedir. Bazı vatandaşlar alışverişlerinde birim başına 25 kuruş ödeyerek poşet kullanıma devam ederken bazı vatandaşlar ücret ödememek için yanlarında getirdikleri poşet, bez çanta ve örme fileleri kullanmaktadırlar. Öte yandan hangi tür poşetlerin ücretsiz olacağına yönelik belirsizliklerde ortadan kaldırılmıştır. Buna göre kalınlığı 15 mikronun altında olan poşetler ücretsiz olarak verilecektir. Ayrıca, aralarında meyve, kargo ve kuru temizleme poşetlerinin yer aldığı bazı poşet gruplarının ücretlendirmeye tabi olmayacağı ifade edilmiştir.

Tüm vatandaşları ilgilendiren 1 Ocak itibariyle yürürlüğe giren poşet kanununa göre, ücretsiz poşet veren işletmelere cezai işlem uygulanacaktır. Çevre Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapan Kanun'da yer verilen düzenlemeye göre, plastik poşet ücreti her yerde 25 kuruş olacaktır. Poşetleri ücretsiz veren işletmeler tespit edildiği takdirde kapalı satış alanının her metrekaresi için 10 lira idari para cezası kesilecektir.

Sıfır atık olarak özetlenen ve son dönemde hükümetin yerel ve ulusal düzeyde politik söyleminin merkezinde yer alan kamu politikası çerçevesinde gerçekleştirilen bu düzenleme ile doğada yok olma süresi bin yıldan fazla süren plastik kullanımının zaman içerisinde azaltılması hedeflenmektedir. Gerçekten de ülkemizde kanundan önce yıllık toplamda 35 milyar adet olan poşet kullanımının kişi başına 440 adete karşılık geldiği görülmektedir. Politika sonucunda ulaşılması amaçlanan hedef ise kişi başına poşet kullanımını yıllık 40 adete indirmek olarak belirlenmiştir.

Dünyada halihazırda 18 ülkede plastik poşet kullanımı ücrete tabidir. Zira tüm dünyada küresel ısınmanın yanı sıra hızla yayılan çevre kirliliği ile mücadele politikalarında önemli politika araçlarından birisi plastik poşet kullanımının sınırlandırılması/yasaklanması olarak ortaya çıkmaktadır.

Naylon poşetler hem doğada hem de insan vücudunda geri dönüşümü olmayan hasarlar

birakabiliyor. Ancak dünyada kullanım oranları kritik seviyelere ulaşmış durumdadır. Tüketiciler yılda 500 milyar ile 1 trilyon arasında plastik poşet kullanıyor. Bu, yılda kişi başına en az 150 poşet anlamına gelmektedir. Saniyede ise 160 bin plastik poşet kullanılmaktadır. Ortalama 12-15 dakika kullanılan plastik poşetler, çöplerle birlikte doğaya atılıyor. Yok olma süresi bin yılı bulabiliyor.

Plastik poşet kullanımına yönelik politikalar kimi ülkelerde yasaklama, kimilerinde ise ücretlendirme şeklinde uygulamaya konulmaktadır.

Dünya genelinde en az 32 ülkede plastik poşet yasağı uygulanmaktadır. Bunun neredeyse yarısını Afrika'daki ülkeler oluşturuyor. Kenya'da naylon poşetleri üreten, satan ya da ithal edenler 19 bin dolar para cezası ve 4 yıla kadar hapisle karşı karşıya kalabilmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde iki eyalette plastik poşet kullanımı yasaklanmıştır. Hawaii ve California'da marketlerin ücretsiz olarak plastik poşet dağıtmasına izin verilmemektedir.

Çin'de ise marketlerde naylon poşet kullanımı 2008 yılında yasaklanmış veya sınırlandırılmıştır. Bu girişim sonucu poşet kullanımında yüzde 60 oranında azalma meydana gelmiştir. Yine de Çin, kirlilikten kurtulamamaktadır.

Sınırlandırmayla birlikte plastik poşet kullanım oranları İrlanda'da yüzde 90, Portekiz'de yüzde 85 düşmüştür. Almanya'da süper marketlerde naylon poşet yasak değil ancak genelde ücrete tabidir. Avrupa'da en az plastik kullanımı ise Danimarka'da. Ülkede yılda kişi başına sadece 4 poşet düşüyor.

Plastik poşetler gerek doğada yok olma süresinin çok uzun olması gerekse deniz canlıları açısından son derece büyük riskler taşıyor olmasının yanı sıra poşetle temas eden yiyeceklerin kanserojen nitelik taşıması açısından da son derece tehlikeli bir materyaldir.

Bu nedenle birçok dünya ülkesi gibi ülkemizde de mücadele edilmesi gereken bir çevresel tehdit olarak görülmüştür.

Poşet tüketiminin en yaygın olduğu alanlarda plastik poşetlerin ücretle satılma zorunluluğu ile başlayan bu politikanın diğer çevresel tehditler alanında da yaygınlaşması gerekmektedir. Özellikle tüm atıkların geri dönüştürülmesini teşvik edecek politikaların üretilmesi kısa vadeli politika hedefleri arasında yer almalı ve tüm vatandaşlarımızın da bu tür politikaların uygulanması sürecini desteklemesi gerekmektedir.

Her zaman olduğu gibi yenilikçi zengin bir muhteva ile hazırlamaya çalıştığımız Karınca dergisinin 985. sayısının siz değerli kooperatif dostları için yararlı olacağını umut ediyorum.

Daha zengin içerikli yeni sayılarımız için katkılarınızı beklediğimizi hatırlatarak hepinize sağlıklı, mutlu ve bol kazançlı günler diliyorum.

YASAL DEFTERLERİNİN AÇILIŞ ONAYINI UNUTAN KOOPERATİFLER VE BİRLİKLER İÇİN ÖNERİLER¹

Soner ALTAŞ*

Özet

Kooperatifler ve üst birlikleri uzun yıllar boyunca Kooperatifler, Kooperatif Birlikleri, Kooperatif Merkez Birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği Muhasebe Yönetmeliği'ne göre defterlerini tutmuş iken, 2018 yılında yapılan değişiklik ile kooperatifler, kooperatif birlikleri, kooperatif merkez birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği defter tutma yükümlülüğü bakımından 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu hükümlerine tabi tutulmuşlardır.

Hesap dönemi takvim yılı olan kooperatifler ve birlikler açısından, 2019 yılında tutulacak olan defterlerin açılış onaylarını yaptırmaları için öngörülen süre, 31 Aralık 2018 gününün mesaî bitimi itibarıyla sona ermiştir.

Bu çalışmada, 2019 yılında kullanacakları ticarî ve malî defterlerini zamanında açılış onayına tabi tutmayı unutan kooperatiflerin ve birliklerin, anılan onayı yerine geçmek üzere başvurabilecekleri yasal yöntem ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: açılış onayı, kapanış onayı, idarî para cezası, adlî para cezası, onay yenileme, harç.

1. Giriş

Kooperatifler, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu² (TTK³)'nin 124'üncü maddesi uyarınca ticaret şirketleri arasında sayılmış olmalarına karşılık, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu⁴ (KK⁵) hükümlerine tabi olarak kurulur ve faaliyet gösterirler.

*Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Başmüfettişi

- 1) Bu çalışmada belirtilen görüşler yazarına ait olup, çalıştığı Kurumunu bağlamaz.
- 2) 14 Şubat 2011 tarih ve 27846 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.
- 3) Çalışmamızda, 13 Ocak 2011 tarihli ve 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu için "TTK" kısaltması kullanılmıştır.
- 4) 10/5/1969 tarihli ve 13195 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.
- 5) Çalışmamızda, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu için "KK" kısaltması kullanılmıştır.

KK'nun 89'uncu maddesinde “Kooperatiflerin, kooperatif birliklerinin, kooperatif merkez birliklerinin ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliğinin muhasebe usulleri ve mecbur olarak tutacakları defterler Ticaret Bakanlığınca belirtilebilir. Vergi Usul Kanununun bu hususlarla ilgili hükümleri saklıdır.” hükmüne yer verilmiş; kooperatifler ve üst birlikleri de uzun yıllar boyunca, anılan madde uyarınca çıkarılan ve 28/11/1973 tarihli, 14726 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Kooperatifler, Kooperatif Birlikleri, Kooperatif Merkez Birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği Muhasebe Yönetmeliği’ne göre defterlerini tutmuşlardır.⁶

Bununla birlikte, 10 Mart 2018 tarihli ve 30356 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 15/2/2018 tarihli ve 7099 sayılı Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un 9'uncu maddesi ile **KK'nun 89'uncu maddesinin ilk fıkrası “Kooperatiflerin, kooperatif birliklerinin, kooperatif merkez birliklerinin ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliğinin muhasebe usulleri ve mecbur olarak tutacakları defterler hakkında 13/1/2011 tarihli ve 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu hükümleri uygulanır. Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Gümrük ve Ticaret Bakanlığınca çıkarılacak tebliğ ile belirlenir.”** şeklinde değiştirilmiştir.

Böylece, kooperatifler, kooperatif birlikleri, kooperatif merkez birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği defter tutma yükümlülüğü bakımından **TTK** hükümlerine tabi tutulmuşlardır .

Tacirlerin defter tutma yükümlülüğüne ilişkin genel hükümlere **TTK**'nın 64'üncü maddesinde yer verilmiş ve anılan maddenin üçüncü fıkrasında defterlerin onayları (tasdikleri) düzenlenmiştir.

Ancak, **VUK**'da defterlerin sadece açılış onayına yer verilmişken, **TTK**'da defterlerin hem açılış hem de kapanış onayları düzenlenmiştir.

Defterlerin tutulması ve onaylanması hususunun her iki kanunda da yer almasının bir sonucu olarak, mülga Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ile Maliye Bakanlığı gerçek ve tüzel kişi tacirler tarafından fiziki veya elektronik ortamda tutulacak ticari defterlerin nasıl tutulacağını, defterlerin kayıt zamanını, onay yenileme ile açılış ve kapanış onaylarının şekli ve esaslarını Ticari Defterlere İlişkin Tebliğ (Tebliğ⁷) ile belirlemiştir⁸ .

Ticari defterlerin onaylarının hiç veya zamanında yaptırılmaması hali için cezaî sorumluluk öngörülmüş, ayrıca, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu⁹ 'nun 222'nci maddesinin ikinci fıkrasında ticari defterlerin, ticari davalarda delil olarak kabul edilebilmesi için açılış ve kapanış onaylarının yaptırılmış olması gerektiği belirtilmiş, aynı maddenin dördüncü fıkrasında ise açılış ve kapanış onayları bulunmayan ve içerdiği kayıtlar birbirini doğrulamayan ticari defter kayıtlarının, sahibi aleyhine delil olacağı hükme bağlanmıştır.

Dolayısıyla, ticari defterlerin onaylarının yaptırılmaması ağır yaptırımlara bağlanmıştır.

Hesap dönemi takvim yılı olan kooperatifler ve birlikler açısından, 2019 yılında tutulacak olan defterlerin açılış onaylarını yaptırmaları için öngörülen süre, 31 Aralık 2018 gününün mesaî bitimi itibarıyla sona ermiştir.

Uygulamada defterlerin açılış onaylarına gereken özen gösterilse de, bazen defterlerin açılış

6) Altaş, Soner, *Son Değişiklikler Işığında Kooperatiflerin Uyacakları Defter Tutma Yükümü ve Muhasebe Usulleri*, *Karınca Dergisi*, S.978, 2018, s.10

7) Çalışmamızda *Ticari Defterlere Tebliğ*, kısaca *Tebliğ* olarak anılmıştır.

8) *Anılan Tebliğ*, 19 Aralık 2012 tarihli ve 28502 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

9) 04/02/2011 tarihli ve 27836 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

onaylarının atlanması yahut unutulması söz konusu olabilmektedir.

Böyle bir durumda doğabilecek hukukî ve cezaî sorumluluktan kurtulma imkanına yine ilgili mevzuat izin vermektedir.

İşte bu çalışmada, 2019 yılında kullanacakları ticarî ve malî defterlerini zamanında açılış onayına tabi tutmayan kooperatiflerin ve birliklerin, açılış onayı yerine geçmek üzere başvurabilecekleri yasal yöntem ele alınacaktır.

2. 2019 Yılı Defterlerinin Açılış Onayını Unutan Kooperatiflerin Ve Birliklerin Başvurabilecekleri Yöntem

TTK'nın defter tutma yükümüne ilişkin 64'üncü maddesinin birinci fıkrasının 13 Ocak 2011 tarihinde kabul edilen ilk halinde, defterlerin, Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarını (**IFRS**) yansıtır şekilde hazırlanan Türkiye Muhasebe Standartlarına, bu standartlarda hüküm bulunmayan hallerde doğrudan Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'na göre, tacirin ticarî işlemleriyle malvarlığı durumunu açıkça gösterir şekilde tutulması şart koşulmuştur.

Böylece, defterlerin tutulmasında Türkiye Muhasebe Standartlarının, bu bağlamda da uluslararası finansal raporlama standartlarının emredici nitelikte olması öngörülmüştür.

Bununla birlikte, 26/6/2012 tarihli ve 6335 sayılı Kanunla yapılan değişiklik ile defterlerin Türkiye Muhasebe Standartlarına göre tutulması şartı kaldırılmış, yerine defterlerin tutulmasında 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun defter tutma ve zamanıyla ilgili hükümleri ile 175 ve mükerrer 257'nci maddeleri uyarınca yapılan düzenlemelere uyma zorunluluğu getirilmiştir.

Dolayısıyla, kooperatifler ve birlikler, muhasebeleri ile ilgili olarak ticari defterlere yapacakları kayıtlarda Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından belirlenen Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğlerinde yer alan usul ve esaslara uymaya devam ederler.

Diğer yandan, **TTK**'nın 64'üncü maddesinin üçüncü fıkrasında **“fiziki ortamda veya elektronik ortamda tutulan ticari defterlerin nasıl tutulacağı, defterlere kayıt zamanının, onay yenileme ile açılış ve kapanış onaylarının şekli ve esaslarının”** mülga Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ile Maliye Bakanlığınca müştereken çıkarılacak bir tebliğle belirlenmesi öngörülmüş; adı geçen bakanlıklar da tacirler tarafından fiziki ortamda tutulacak ticari defterler ile bunların açılış ve kapanış onaylarını 19 Aralık 2012 tarihli ve 28502 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Ticari Defterlere İlişkin ile belirlemiştir. 7099 sayılı yasa ile **KK**'nın 89'uncu maddesinde yapılan değişiklik, Ticari Defterlere İlişkin Tebliğ¹⁰ 'e de yansıtılmıştır.

Ticari Defterlere İlişkin Tebliğ'in 5'inci maddesi uyarınca, kooperatifler ve birlikler, yevmiye defteri, envanter defteri, defteri kebir, pay defteri, yönetim kurulu karar defteri, genel kurul toplantı ve müzakere defteri tutmak zorundadırlar.

Sayılan defterler **TTK** yönünden tutulması lazım gelen defterler olup, Vergi Usul Kanunu uyarınca tutulması gereken defterlere ilişkin yükümlülükler saklı tutulmuştur.

Dolayısıyla, kooperatifler ve birlikler, varsa **VUK** uyarınca tutmaları gereken defterleri ayrıca tutmaya devam ederler.

10) 19/12/2012 tarihli ve 28502 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Anılan defterlerden, fiziki ortamda tutulacak olan yevmiye defteri, defteri kebir, envanter defteri, pay defteri, yönetim kurulu karar defteri ile genel kurul toplantı ve müzakere defteri açılış onayına tabidir.

Bunlardan pay defteri ile genel kurul toplantı ve müzakere defterinde yeterli yaprak varsa, yani bu iki defter eğer dolmamış ise, izleyen faaliyet dönemlerinde de açılış onayı yaptırmaksızın kullanılabilir.

Bunların haricinde, fiziki ortamda tutulacak olan yevmiye defteri, defteri kebir, envanter defteri ile yönetim kurulu karar defteri zorunlu olarak her yıl açılış onayına tabi tutulurlar.

TTK, açılış onaylarının yeni kurulan kooperatiflerde kuruluş sırasında ve kullanmaya başlamadan önce; izleyen faaliyet dönemlerindeki açılış onaylarının ise defterlerin kullanılacağı faaliyet döneminin ilk ayından önceki ayın sonuna kadar yaptırılmasını şart koşmaktadır. **Örneğin;** hesap dönemi takvim yılı olan bir kooperatifin, 2019 yılında kullanacağı defterlerin açılış onaylarını ilgili faaliyet döneminin ilk ayından önceki ayın sonuna kadar, yani en geç en geç 31 Aralık 2018 günü mesai bitimine kadar yaptırmış olması gerekir.

Kapanış onayı ise, sadece yevmiye defteri ve yönetim kurulu karar defteri için bahis mevzuu olup, diğer defterler için kapanış onayı zorunluluğu aranmaz.

Bu çerçevede, fiziki ortamda tutulan yevmiye defterinin izleyen faaliyet döneminin altıncı ayının sonuna kadar (**hesap dönemi takvim yılı olan kooperatifler ve birlikler için izleyen yılın Haziran ayı sonuna kadar**); yönetim kurulu karar defterinin ise izleyen faaliyet döneminin birinci ayının sonuna kadar (**hesap dönemi takvim yılı olan kooperatifler ve birlikler için izleyen yılın Ocak ayı sonuna kadar**) notere ibraz edilip son kaydın altına noterce **“Görölmüştür”** ibaresi yazılarak mühür ve imza ile onaylanması gerekir.

TTKnın m.562/f.1c hükmü uyarınca, ticarî defterlerin açılış ve kapanış onayını yaptırmayan gerçek ve tüzel kişi tacirlere 2019 yılı için **7.658 TL idari para** cezası verilir¹¹ .

Aynı yıl içerisinde birden fazla ticarî defterin açılış ve/veya kapanış onayının veya farklı yıllara ait ticari defterler için söz konusu onayların yaptırılmadığının ya da ticarî defterlerin birden fazla yılda **TTK**ya uygun tutulmadığının tespiti halinde, **TTK**'da öngörölen idarî para cezasının iki kat artırılarak uygulanır.

Eğer kooperatif veya birlik 2019 yılında kullanılacak olan defterlerin açılış onayı yaptırmadı ise, anılan idarî para cezası zamanaşımı süresi dolana kadar şirket açısından bir risk oluşturur. İşte bu riski ortadan kaldırmak için başvurulabilecek yöntem **“onay yenileme”**dir.

Bu yöntem, **VUK**'un 222'nci maddesinde **“tasdiki yenileme”** olarak da yer almaktadır. Onay yenileme, esasında **TTK**da yer almayan, Ticari Defterlere İlişkin Tebliğ ile Şirketler Hukukuna kazandırılan bir düzenlemedir¹² .

11) Anılan idari para cezasının **TTK**'da belirtilen tutarı 4.000 TL'dir. Ancak, Kabahatler Kanunu'na göre idarî para cezalarının her takvim yılı başından geçerli olmak üzere o yıl için Vergi Usul Kanununun mükerrer 298'inci maddesi hükümleri uyarınca tespit ve ilân edilen yeniden değerlendirme oranında artırılarak uygulanması gerekmektedir. Dolayısıyla, bahsi geçen idarî para cezası, 2019 yılı için 7.658 TL olarak güncellenmiştir.

12) Onay yenileme müessesesi **VUK**'un 222'nci maddesinde de yer almaktadır. “Tasdiki Yenileme” kenar başlıklı anılan maddede “Defterlerini ertesi yılda da kullanmak isteyenler Ocak ayı, hesap dönemleri Maliye Bakanlığınca tesbit edilenler bu dönemin ilk ayı içinde tasdiki yenilemeye mecburdurlar.” hükmü yer almaktadır. Ancak, **VUK**'un 220'inci maddesinde göre, tasdik yenilemeden, **TTK**'da sayılan defterlerden sadece yevmiye defteri ile envanter defteri faydalanabilmektedir.

Anılan Tebliğ'in 16'ncı maddesine göre; yönetim kurulu karar defteri, yevmiye defteri, envanter defteri ve defteri kebir, yeterli yaprakları bulunması halinde yeni hesap döneminin ilk ayı içerisinde onay yenilemek suretiyle kullanılmaya devam edilebilir ve onay yenilemede defterlerin türü kesinlikle değiştirilemez.

Böylece, onay yenileme imkanı sadece **“yönetim kurulu karar defteri, yevmiye defteri, envanter defteri ve defteri kebir”**e tanınmış ve bu defterler içinde aşağıda belirtilen üç koşul aranmıştır:

1. Bahsi geçen defterlerde yeterli yaprak bulunmalıdır. Yani, anılan defterler dolu olmamalı ve 2019 yılı kayıtlarına yetecek kadar yaprağı bulunmalıdır.
2. Onay yenileme işlemi yeni hesap döneminin ilk ayı içerisinde –yani, hesap dönemi takvim yılı olan kooperatifler ve birlikler açısından 2019 yılı Ocak ayı içerisinde- yapılmalıdır. Bu süre geçirildikten sonra onay yenileme işleminin yapılması mümkün olmaz.
3. Defterlerin türü değiştirilmemelidir. Bir başka deyişle, onay yenilemeye sunulan defter, 2018 ve öncesi yıllarda ne amaçla kullanılmışsa 2019 yılında da aynı amaç için kullanılmalıdır. Örneğin; 2018 yılında envanter defteri olarak kullanılan yasal defter, 2019 yılı için yevmiye defteri olarak yenilenemez.

Onay yenileme, kapanış onayına tabi olmayan defteri kebir ve envanter defterinde son kaydın yer aldığı sayfadan sonraki sayfaya yapılır.

Kapanış onayına tabi olan yevmiye ve yönetim kurulu karar defterlerinde ise son kaydın altına yazılacak **“Görülmüştür”** ibaresinin yanında onay yenileme kısmına yer verilir. Onay yenileme kısmında; defterin kalan sayfa adedi; kullanılmaya devam edileceği hesap dönemi ve onay tarihi belirtilir ve onay makamının (noter) resmi mühür ve imzası ile imzalanır.

Onay yenileme kısmında ayrıca aşağıda belirtilen hususlarda bir değişiklik olmuşsa bu değişiklikler de ayrıca belirtilir:

- a) Defter sahibi kooperatifin veya birliğin unvanı,
- b) Defter sahibi kooperatifin veya birliğin iletişim bilgileri (adres, telefon, e-posta adresi),
- c) Kooperatifin veya birliğin merkezi,
- ç) MERSİS numarası (MERSİS numarası olmayanlar için ticaret sicili numarası),
- d) Kooperatifin veya birliğin faaliyet konusu,
- e) Defterin türü,
- f) Defterin kaç sayfadan ibaret olduğu,
- g) Defterin kullanılacağı hesap dönemi,
- ğ) Onay tarihi,
- h) Onayı yapan makamın resmi mühür ve imzası.

Onay yenileme yönteminin açılış onayı yerine geçen bir çözüm yolu olmasının yanında bir diğer faydası da, hem zamandan hem de onay ücretinden tasarruf sağlamasıdır. Zira, onay yenileme işleminde, ilgili defterin kalan sayfalarının yeniden mühürlenmesine gerek olmadığından kapanış

onayının ayrıca yaptırılması gerekmediğinden, hem noterler hem de tacirler zamandan tasarruf sağlarlar.

Ayrıca, Türkiye Noterler Birliği'nin 28/1/2014 tarihli, 20 sayılı ve 30/1/2014 tarihli, 22 sayılı Genel Yazılarında, Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı'ndan alınan 24/1/2014 tarihli ve 8252 sayılı görüşe atıfta bulunularak, yeterli yaprakları bulunan yönetim kurulu karar defteri ile yevmiye defterinin kapanış ve onay yenileme işlemlerinin noterde bir yevmiye ile gerçekleştirilmesi halinde bir harç tahsil edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Böylece, onay yenileme imkanından faydalanılması durumunda, hem açılış hem de kapanış onayına tabi olan yönetim kurulu karar defteri ile yevmiye defteri için iki değil, tek bir harç ödenir, bu da defter onaylatma maliyetini azaltır. Ancak, açılış onayı unutulmuş defterler, yukarıda sağlanan koşulları sağlamıyor ise, onay yenileme imkanı da ortadan kalkar. Bu durumda, açılış onayının yaptırılmamasının riski demoklesin kılıcı gibi kooperatifin veya birliğin üzerinde uzun bir süre asılı kalır.

3. Özet Ve Sonuç

Hesap dönemi takvim yılı olan kooperatifin veya birliğin, 2019 yılında fiziki ortamda tutacağı yevmiye defteri, defteri kebir, envanter defteri ile yönetim kurulu karar defterinin açılış onaylarının en geç 31 Aralık 2018 günü mesai bitimine kadar yaptırılmış olması gerekirdi. 2018 yılı ve öncesinde kullanılan pay defteri ile genel kurul toplantı ve müzakere defteri ise, önceden açılış onayı yaptırılmak ve yeterli yaprakları bulunmak koşuluyla, 2019 yılında da açılış onayına gerek olmaksızın kullanılabilir. Bu defterlerden yevmiye defteri ile yönetim kurulu karar defteri ayrıca kapanış onayına tabi tutulur.

Sayılan defterlerin açılış ve kapanış onayını yaptırmayan kooperatif ve birliğe idari para cezası verilir. Ayrıca, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu uyarınca açılış ve kapanış onayları bulunmayan ve içerdiği kayıtlar birbirini doğrulamayan ticari defter kayıtları, kooperatif ve birlik aleyhine delil olur.

Anılan olumsuzluklar onay yenileme ile giderilebilir. Onay yenileme yöntemi uyarınca, 2018 yılında kullanılan yevmiye defteri, envanter defteri, defteri kebir ile yönetim kurulu karar defteri, yeterli yaprakları bulunması halinde, 2019 yılı Ocak ayı sonuna kadar onay yenileme işlemine tabi tutulmak suretiyle 2019 yılında da kullanılabilir.

Dolayısıyla, 2019 yılında kullanacağı defterlerinin açılış onayını yaptırmayı unutan kooperatifin ve birliğin, yevmiye defteri, envanter defteri ve defteri kebir ile yönetim kurulu karar defterleri için şartları tutuyorsa, 31 Ocak 2019 günü mesai bitimine kadar onay yenileme imkanından faydalanmaları, ileriki yıllarda da anılan imkandan faydalanmak istiyorlarsa, yevmiye defteri, envanter defteri, defteri kebir ile yönetim kurulu karar defterlerini birkaç yıl üst üste kullanacak şekilde çok yapraklı olarak temin etmeleri menfaatlerine olacaktır.

Kaynakça

Altaş, Soner (2018). Son Değişiklikler Işığında Kooperatiflerin Uyacakları Defter Tutma Yükümü ve Muhasebe Usulleri. Karınca Dergisi, S.978, s.8-17.

T.C. Yasalar (14.02.2011) 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, Ankara: Resmi Gazete (27846 sayılı)

T.C. Yasalar (10.05.1969) 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, Ankara: Resmi Gazete (13195 sayılı)

T.C. Tebliğler (19.12.2012) Ticari Defterlere İlişkin Tebliğ, Ankara: Resmi Gazete (28502 sayılı)

BORÇLARINI ÖDEYEMEYECİK KOOPERATİFLERİN UZLAŞMA YOLUYLA YENİDEN YAPILANDIRILMASI

Özdem SATICI TOPRAK*

I - Giriş

Asıl amaçları kâr elde etmek olmamakla birlikte ticaret kanunu açısından Kooperatifler de birer ticaret şirkettir.

Bu kabulün doğal bir sonucu olarak kooperatifler aynı zamanda tüzel kişi tacir olan ticaret şirketleriyle özellikle tacir olmanın yükümlülükleri hususunda benzer hükümlere tabidir.

Bu özelliklerden biri de kooperatiflerin iflasa tabi kuruluşlar olmasıdır.

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nda kooperatiflerin borçlarını ödeyemeyecek durumda olması hali düzenlenmiş ve acz halinde bulunan kooperatiflerde iflas talebinde bulunmadan önce bazı tedbirlerden bahsedilmiştir.

Bu tedbirlerden biri de borçlu kooperatifin mali durumunun düzeltilebilir olması halidir.

Diğer yandan 2004 sayılı İcra İflas Kanunu'nda kooperatiflerin uzlaşma yoluyla yeniden yapılandırılmasına ilişkin hükümlere yer verilerek iflas etme ihtimali bulunan kooperatiflerde mali durumun düzeltilebilir görülmesi halinde iflasın önüne geçilmesi hedeflenmiştir.

Yapılandırma kurumu, konkordatodan farklı olarak, esas itibarıyla büyük işletmelerin borçlarının yeniden yapılandırılmasını sağlamak için düzenlendiğinden, bütün borçluları değil, sadece sermaye şirketleri ve kooperatifleri kapsamaktadır.¹

II - Yapılandırma Öncesi Kooperatiflerde

Yapılabilecek İşlemler

İcra İflas Kanunu'nda sermaye şirketleri ve kooperatiflerin yeniden yapılandırmaya başvurmadan önce şirket genel kurul toplantılarında karar alması gerektiği yahut önce ek ödeme, yedek akçe gibi şirket kaynaklarını kullanmaları gerektiği yönünde bir hükme yer verilmemiştir.

***Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi, Ticaret Bakanlığı**

1) Bkz. Madde gerekçesi, <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss372m.htm>

Ancak, gerek 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nda ve gerekse 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda şirketin borçlarını ödeyemeyecek durumda olması halinde yapılması gereken bazı işlemlere yer verilmiştir. (KK Md.63/1-2, TTK Md.376/3)

Kooperatifler Kanunu'nda kooperatifin mali durumunun sarsılması "**kooperatifin aczi**" şeklinde tanımlanmıştır.

Buna göre, kooperatifin aczi halinde yönetim kurulu cari fiyatlar üzerinden bir ara bilanço tanzim eder ve şirket varlığının borçlarını karşılamaya yetmediği anlaşıyorsa durumu ilgili bakanlık ² ve ilgili mahkemeye bildirdiği gibi genel kurulu da derhal toplantıya çağırır.

Şayet kooperatifte ortaklar ek ödemelerle sorumlu ise öncelikle ortaklardan bu ek ödemeler talep edilir ve bilançodaki açık üç ay içinde ortak ek ödentileri ile karşılanamıyorsa durum ilgili bakanlıklara bildirilir. (KK Md.63/1-2)

Bu noktada kooperatifin mali durumunun düzelmesinin mümkün görülmesi halinde yönetim kurulunun veya alacaklılardan birinin isteği üzerine konkordato da talep edebilir. (KK Md.63/3)

Kooperatifin bu aşamada konkordato yerine yapılandırma talep etmesi de mümkün olduğu gibi, borçlarını ödeyemediği gerekçesiyle doğrudan yapılandırma istemesi de imkan dahilindedir.

III - Yapılandırma Şartları Ve Projesi

Bir kooperatifin yeniden yapılandırma talebinde bulunması için öncelikle, muaccel yani vadesi gelmiş para borçlarını ödeyemeyecek durumda olması veya mevcut ve alacaklarının borçlarını karşılamaya yetmemesi ya da bu hallerden birine düşme tehlikesi içinde olması gerekmektedir.

Dolayısıyla varlığı borçlarını ödemeye yeterli olduğu sürece bir kooperatifin yapılandırma talebinde bulunması mümkün değildir. (İİK Md.309/m, KK Md.63)

Bu durumda olan bir kooperatifin mahkemeye yapılandırma talebi için başvurmasından önce yapılandırma projesinden etkilenecek olan alacaklılarla durumu müzakere etmiş ve projeden etkilenip oylamaya katılan alacaklıların sayı itibariyle yarısını aşan ve oy kullanan alacaklıların en az üçte ikisini oluşturan alacaklıların olumlu oyunu sağlaması gerekmektedir.

Söz konusu müzakereyi sağlamış olan kooperatif yeniden yapılandırma projesi ile birlikte kooperatif merkezinin bulunduğu yerdeki asliye ticaret mahkemesine başvurulmalıdır. (İİK Md.309/m)

Dolayısıyla borçlarını yeniden yapılandıracak kooperatiflerin mahkemeye başvurmadan önce alacaklıların önemli bir kısmı ile uzlaşma sağlamış olmaları şarttır.

Yapılandırma projesinde; projeden etkilenen alacaklıların tabi olacağı koşullar ve benzer alacaklara sahip alacaklılar arasında eşitliğin ne şekilde sağlanacağı, projenin borçlunun taraf olduğu sözleşmelere etkisi, projenin borçlunun malvarlığı üzerindeki tasarruf yetkisine etkisi, borçlunun kredi gibi finansman kaynaklarına başvurup başvurmayacağı, projenin uygulanabilirliğini sağlayabilecek yöntemler, tasdik kararından sonra projenin uygulanmasının kim tarafından ve nasıl denetleneceği gibi bilgilerin yer alması gerekmektedir.

Projeye, borçlunun mali durumunu gösteren belgeler, ayrıntılı bilanço, kooperatifin defterlerinin vaziyetini (**defter türü, tasdik bilgileri gibi**) gösterir bir cetvel, gelir tablosu, nakit akışını gösterir

2) İlgili Bakanlık, tarımsal amaçlı kooperatifler ve tarım kredi kooperatifleri için Tarım ve Orman Bakanlığını, yapı kooperatifleri için Çevre ve Şehircilik Bakanlığını ve genel amaçlı kooperatifler ile karım satış kooperatifleri için Ticaret Bakanlığını işaret etmektedir.

tablo, projeden etkilenen ve etkilenmeyen alacaklıların listesi, alacaklıların başvuru öncesinde yeterince bilgilendirildiğini gösteren belgeler, projeden etkilenip onay veren alacaklıların bu beyanlarını içeren imzası ve tarihi noterlikçe onaylı tutanaklar, projeye göre alacaklıların eline geçecek tutar ile kooperatifin iflası halinde alacaklıların eline geçebilecek muhtemel miktarı karşılaştırmalı olarak gösteren belge, sayı ve meblağ itibarıyla çoğunluk koşulunun gerçekleştiğini gösteren cetvel, borçlunun ödeme kabiliyetine kavuşabileceğini ve projede yer alan koşullara uymasının mümkün olduğunu gösteren ve gerekli nitelikleri haiz bir bağımsız denetim kuruluşu tarafından hazırlanmış bulunan finansal analiz raporlarının ³ eklenmesi şarttır. (İİK Md.309/o)

Projeye eklenecek mali tabloların başvurudan kaç gün önce düzenlenmesi gerektiği yasada açıkça belirtilmemiş ancak, konkordatoda bu sürenin en fazla kırk beş gün önce şeklinde belirlendiği de dikkate alındığında belgelerin olabildiğince güncel olması gerektiği aşikardır. (İİK Md. 286/2)

Bu belgelerin temini ile esas itibarıyla alacaklılar korunmak istenmiş, bu belgeler sayesinde mahkemenin objektif olarak şirketin malî durumu ve alacaklıların haklarının korunup korunmadığı hakkında bilgi sahibi olabilmesi amaçlanmıştır. ⁴

İcra İflas Kanunu gereğince yapılandırmanın uygulanmasına yönelik hususları düzenleyen Sermaye Şirketleri ve Kooperatiflerin Uzlaşma Yoluyla Yeniden Yapılandırılmasına Dair Yönetmelik ekinde yapılandırma ile ilgili karşılaştırmalı değerlendirme tablosu, oyalama davetiyesi, alacaklılara yönelik vekaletname, oy pusulası, hazırlanmış cetveli gibi belgeler ve formlar örnek olarak yayımlanmıştır. ⁵

IV - Ara Dönemde Mahkemece Alınacak Tedbirler

Mahkeme, başvurudan itibaren otuz gün içinde gerçekleşecek olan duruşmanın gününü belirler; başvuruyu, ilânen duyurur ve projeden etkilenip adresi bilinen tüm alacaklılara tebliğ eder. Mahkeme, ayrıca, borçlunun veya alacaklılardan birinin talebi üzerine, başvuru hakkında verilecek nihai kararın verilmesine kadar geçecek olan dönem için borçlunun malvarlığını korumaya yönelik ve borçlunun faaliyetleri bakımından gerekli görüldüğü tedbirleri derhal alır.

Bu durumda mahkeme, tespit edilen duruşma gününü beklemeksizin ayrıca bir duruşma günü tayin edebilir, alacaklılar ve borçlu tarafından seçilmiş, atanmasından projenin tasdikine veya reddine ilişkin kararın verilmesine kadar kooperatifin faaliyetlerinin sevk ve idaresini bizzat üstlenecek ya da bu faaliyetleri denetleyecek olan ve lazım gelen bilgi ve tecrübeye sahip ve gerekli nitelikleri haiz bir veya birkaç ara dönem denetçisi tayin edebilir. (İİK Md.309/ö)

Mahkeme, projeden etkilenen alacaklıların borçluya karşı başlattıkları takiplerin ve bu takiplerle ilgili olan davaların, 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanuna göre yapılan takipleri ve davaları da kapsayacak şekilde durdurulmasına, yeni icra takibi yapılmasının etkilenen alacaklılar için yasaklanmasına, ihtiyati tedbir ve ihtiyati haciz kararlarının uygulanmamasına ara dönem için karar verebilir.

Bu durumda, bir takip muamelesiyle kesilebilen zamanaşımı ve hak düşüren süreler işlemez. Ara dönemde borçlu, işletmenin devamı için zorunluysa veya malvarlığının kıymetinin korunması

3) Bu tablolar Sermaye Piyasası Kurulu veya Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunca yetkilendirilen bağımsız denetim kuruluşu tarafından hazırlanan ve yapılandırma projesinde yer alan teklifin gerçekleşmesinin kuvvetle muhtemel olduğunu gösteren belgelerdir.

4) <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss372m.htm>

5) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/04/20040417.htm#5>

ya da artırılması için gerekli görülmesi hâlinde, kredi gibi finansman araçlarına başvurabilir. Bir finansman kaynağının kullanılabilmesi için teminat verilmesi gerekiyorsa, bu teminat öncelikle borçlunun daha önce üzerinde rehin tesis edilmemiş taşınır veya taşınmaz malları üzerinde sağlanır. (İİK Md.309/ö)

V - Mahkemenin Tasdiki

Yapılandırma projesi asliye ticaret mahkemesinin tasdiki ile birlikte hüküm ifade eder. (İİK Md.309/r)

Mahkeme tasdik için yapacağı duruşmada, ara dönem denetçisini, kooperatif yetkililerini ve hazır bulunan alacaklıları dinler. Borçlu kooperatifin iyi niyetle yapılandırmaya başvurduğunu, gerekli şartların yerine getirildiğini, projeyi reddetmiş her alacaklının eline geçecek miktarın en az iflas tasfiyesi sonunda eline geçecek miktara eşit olduğunu tespit ettiği takdirde en geç otuz gün içinde başvurunun tasdikine, aksi takdirde reddine karar verecektir. (İİK Md.309/p)

Anlaşılabileceği üzere, yapılandırma projesinin tasdiki yapılandırmayı kabul etmemiş alacaklılar için de bağlayıcı olacaktır. Projenin koşulları da projeden etkilenen alacaklılarla yapılmış olan tüm sözleşme hükümlerinden önce gelecektir. (İİK Md.309/r)

VI - Sonuç

Borçlarını ödemede zorluk çeken kooperatifler için getirilen imkanlardan biri de borçlu kooperatifin alacaklıların önemli bir kısmıyla uzlaşmak suretiyle borçlarını yapılandırmasıdır. Yapılandırma konkordatodan farklı olarak bütün borçluları değil, sadece sermaye şirketleri ve kooperatifleri kapsamaktadır. Ancak bir kooperatifin bu düzenlemeden yararlanabilmesi için aciz halinde olması veya böyle bir tehlikeyle karşı karşıya kalması kuvvetle muhtemel bulunması gerekmektedir. Bu durumda olan bir kooperatifin alacaklılarıyla müzakere ederek bir yapılandırma projesi tanzim etmesi ve alacaklıların gerekli çoğunluğunu elde ettikten sonra asliye ticaret mahkemesine başvurarak yapılandırmanın tasdikini talep etmesi; bu talebe projesini destekleyen muhtelif belgeleri de eklemesi gerekmektedir.

Yapılandırma projesinin tasdikinde borçlu kooperatifin iyi niyetle hareket etmesi, dolayısıyla kurumun kötüye kullanılmaması önem taşımaktadır.

Projenin tasdiki için hileli tutum ve davranışlarıyla malî durum hakkında alacaklıları, komiseri, ara dönem denetçisini veya yetkili memuru hataya düşürmek veya yapılandırılma projesine uymamak yoluyla kasten zarara sebebiyet veren borçlu kooperatifin yöneticileri için yasada cezai hüküm öngörülmektedir.

TARÇIN NEDİR, FAYDALARI NELERDİR

Yasemin ERSOY *

Kış aylarının ve sütlü tatlıların vazgeçilmezi olan tarçın, son derece değerli bitkilerden birisidir. Faydaları ve bitkisel tedavi yöntemleri arasında adı sıklıkla geçer.

Gerek şifa amacıyla çay, gerekse bazı tatlılara aroma veren bir baharat olarak kullanılmaktadır.

Tarçın yüzyıllardır geleneksel olarak kullanılan bir baharattır.

Çin,

Vietnam,

Bangladeş,

Hindistan gibi ülkelerde doğal olarak yetişen, Lauraceae familyasından bir ağaçtır.

Tarçın, bazı Cinnamomum (**Lauraceae**) türlerinin kurutulmuş kabuğudur.

Çin Tarçını (**Cortex Cinnamomi cassiae**) ve Seylan Tarçını (**Cortex Cinnamomi zeylanici**)

***Dr. Öğretim Üyesi Karabük Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Beslenme ve Diyetetik Bölümü**

olmak üzere başlıca iki cins tarçın kabuğu bulunmaktadır. İki türün kimyasal içerikleri birbirinden farklıdır.

Aromatik kabuğu baharat olarak ve tıbbi amaçlarla kullanılmaktadır.

Tarçın çubuğu, ağacın sapını keserek ve kabuğunu alarak elde edilir. Ayrıca bu çubuk öğütülerek toz tarçın elde edilebilir.

Tarçın kabuğunun Türk Kodeksine kayıtlı Tarçın Şurubu (Sirupus Cinnamomi) formülasyonu bulunmaktadır.

Son yıllarda tarçının çok sayıda kişinin sağlığını tehdit eden şeker hastalığına karşı kullanılabilmesine yönelik çalışmalar yapılmaktadır.

Bununla birlikte halk arasında psikolojik sıkıntılar, sürmenaj, kalp zayıflığı, grip, soğuk algınlığı, nezle, iştahsızlık, hazımsızlık, ishal, mide tembelliği, vücut direncinin düşüklüğü ve bağırsak solucanlarına karşı kullanılmaktadır.

Ibn-i Sina, el-Kânûn fî't-Tıbb adlı kitabında bütün tarçınların etkisinin, açıcı, ısıtıcı ve düzeltici olduğu ve kötü etkileri çekip iyileştirdiğini belirtmektedir (1, 2).

Bu derlemenin amacı, toplum tarafından en sık kullanılan baharatlardan biri olan tarçının Türk mutfak kültüründeki yeri, tarihçesi ve sağlık üzerine olan etkilerini değerlendirmektir.

Baharatların tarihi neredeyse insanlık tarihi kadar eskidir.

Yaklaşık 7 bin yıldan beri bilinen baharatlar, diğer ürünlerin hiçbirine benzemeyen, çok uzun, aynı zamanda savaşlar, fetihler ve güç mücadelesiyle dolu bir tarihe sahiptir.

Genellikle Güney ve Güneydoğu Asya'dan kaynaklanan baharatların ticaretine hâkim olmak her zaman önemli olmuştur.

Çin, Hint, İran, Mezopotamya, Mısır, Anadolu, İbranî, Yunan, Roma gibi eski uygarlıklarda baharatın üretimi, ticareti ve kullanımıyla ilgili belgeler günümüze kadar ulaşmıştır (1). Günümüzde tarçının dünyadaki üretimi Sri Lanka, Çin, Vietnam, Laos, Endonezya, Seychelles Adaları ve Madagaskar'da yapılmaktadır. Bununla birlikte Güneydoğu Asya'da üretilen tarçınlar en yüksek kaliteli olanlardır (3).

Tarçının Tanım ve Çeşitleri:

Halk arasında “**Darçın**”, “**Loğusa**”, “**Şerbet Kokusu**” gibi adlarla bilinen Tarçın, bazı Cinnamomum (**Lauraceae**) türlerinin kurutulmuş kabuğudur.

Alman komisyonu ve Avrupa bilimsel fitoterapi birliği tarçının onaylanmış iki cinsinin cinnamomum zaylanicum (**Seylan tarçını**) ve cinnamomum cassia (**çin tarçını**) olduğunu belirtmişlerdir. Her iki tarçın da bileşiminde tanen ve %1-2 oranında uçucu yağ içermektedir.

Her iki bitki de Japonya, Seylan, Güney Amerika, Sumatra gibi yerlerde yetiştirilmektedir.

İki türün kimyasal içerikleri de birbirinde farklıdır.

Çin tarçını %85-90 sinnamil aldehit taşıırken, Seylan tarçınında bu oran %65-70 tir. Bu oran tarçının kalitesine bağlı olarak değişebilir (2, 3, 4).

Çin Tarçını: Çiçek açma bittikten sonra toplanıp kurutulmuş çiçekler ve genç dalların kabukları tıbbi olarak kullanılır.

Kalınlığı 2-3 cm olan dallardan çıkarılan kabuk, mantar tabakası ve dış kabuktan ayrıldıktan sonra güneşte 24 saat kurutulur.

Çin Tarçını (**Cortex Cinnamomi cassiae**) bileşenleri;

Uçucu yağ, Diterpenler, Tanenler, Oligomerik proantosiyonidinler, Müsilajlardır (3).

Seylan Tarçını: Genç dallarının kabuklarından ve yapraklarından çıkarılan tarçın yağı tıbbi amaçlı kullanılır. Mantar tabakası ve en dış kabuktan ayrılmış genç sürgünlerin gölgede kurutulmasıyla elde edilir.

Seylan Tarçını (**Cortex Cinnamomi ceylanici**) bileşenleri; Uçucu yağ, Diterpenler, Oligomerik proantosiyonidinler, Müsilajlardır (3,5).

Tarçının Tarihçesi:

Aromatik kokulu tarçın kabuğuna ait bilgilere eski Mezopotamya, eski Roma, eski Hint, eski Çin, eski Yunan ve Latin yazıtlarında sıklıkla rastlanmaktadır.

Bu belgelerde rastlanan tarçın türünün Çin Tarçını (**Cortex Cinnamomi cassiae**) olduğu ve daha kalın kabuklu, daha az aromatik olan bir tür olduğu düşünülmektedir.

Bu kabuklar muhtemelen Çin'de bulunmuştur ki Çin Tarçını M.Ö. 2700'den beri bilinmektedir. 13. yüzyıla kadar Seylan'da tarçın yetiştiğine dair bir bulguya rastlanmamıştır.

Seylan'da tarçın kültürü yapılması Hollandalıların 1770'teki Seylan'ı işgalinde başlamıştır (3).

Arap tüccarlar eski Yunan ve Romalılara tarçın temin etmişlerdir ama kesinlikle kaynağını söylememişlerdir. Bununla da kalmayıp tarçın toplamanın çok tehlikeli bir iş olduğu üzerine rivayetler uydurmuşlardır.

Ancak 12-15. yy. Arap yazarları sırrı açığa vurmuşlar ve 16. yy.da Portekizliler, ardından da 17. yy.da Hollandalılar bu tekele son vermişlerdir (1).

Tarçının Besin Değeri Ve Kullanımı:

Tarçın gıdalarda toz ve kabuk olarak iki şekilde kullanılır. Toz tarçının kullanımı daha yaygındır ama tarçın kabuklarının kurutulmasıyla oluşan çubuklar da yemeklere pişirilirken eklenir ve ardından çıkarılır.

Osmanlı mutfağında, yemeklerde uzun dönem karabiber kullanılması ardından, 18. yy.da, neredeyse safran kadar pahalı olan tarçının yumuşak lezzeti ağırlık kazanmıştır.

Öyle ki tarçın sadece tatlılarda değil et yemeklerinde de kullanılıyordu.

Dönemin saray-ı amire kayıtlarında, Ömer Şifaî'nin El-Cevherü'l-Ferid fî Tıbbi'l-Cedîd adlı eserinde ve yemek tariflerinde tarçın bulunmaktadır.

Tarçın lezzet verici verici olarak sütlü, meyveli tatlılarda, boza, kek ve kurabiyelerde de kullanılır (1, 5).

Toz Tarçının 100 gramında ki Besin Değeri

100 gram toz tarçın	
Su (g)	9.5
Enerji (kkal)	247
Protein (g)	4
Yağ (g)	3,2
Karbonhidrat (g)	80
Kül (g)	3,6
Ca (mg)	1228
Fe (mg)	38,1
P (mg)	61
K (mg)	500
Na (mg)	26
A vit (IU)	260
B1(mg)	0,04
B2(mg)	0,14
B3(mg)	1,3
C vit(mg)	29

Birer, S. (198 6)

Sağlık Üzerine Etkileri:

Çin Tarçını: Uçucu yağın ana bileşeni sinnamealdehit, antibakteriyel, fungustatik özelliktedir ve hayvan deneylerinde tip I ve tip II alerjik reaksiyonları önlediği belirlenmiştir. Mide-bağırsak hareketlerini hızlandırır, tanen bileşeni sayesinde ülseri engelleyici özelliği vardır. Seylan Tarçını: Tarçın kabuğundaki uçucu yağda bulunan sinnamealdehit antibakteriyel, fungustatik ve motiliteyi artırıcı özelliklere sahiptir.

Hayvan deneylerinde östrojeni bir miktar artırıcı etkisi olduğu görülmeye rağmen bu etkiden sorumlu bileşeni tespit edilememiştir. Tarçın mide barsak salgılarını bir miktar artırır ve içeriğindeki sinzeylanin ve sinzeylanol diterpenlerinin insektisit etkisi vardır. İştah kaybında ve dispeptik şikâyetlerde kullanılabilir.

Tarçın kabuklarının dumanının solunması durumunda psikoaktif etki gösterdiği de bilinmektedir. 1950-1970 arasında Amerikan Hippilerinin kullandığı halüsinojenik maddelerden biri olduğu gösterilmiştir.

Kabuklarının aromatik kokulu olmasından dolayı hindistan cevizi yağının kokusunu güzelleştirmek için kullanılır (3, 4,5).

Son dönemde yapılan çalışmalar tarçının güçlü antiinflamatuar, antioksidan ,antiülseratif , antibakteriyel ve vazodilatör etkisinin olduğunu göstermiştir Tarçın; klinik çalışmaların hepsinde olmasa da tip 2 diabetes mellitus tanısı konmuş hastalarda glukoz metabolizması ve insülin

duyarlılığı üzerinde olumlu etki göstermektedir. Çalışmalar tarçın tozunun ya da özütünün insülin direncini düzelttiği ve tirozin fosforilasyonunu artırarak ve fosfataza bağlı insülin reseptör inaktivasyonunu azaltarak insülin sinyalizasyonunu iyileştirdiğini ortaya koymuştur.

Diğer taraftan klinik çalışmalar, Çin tarçınının Seylan tarçınından daha etkili olduğunu göstermiştir. Yazılı ve görsel basında bazı sözde uzmanlar tatlıların üzerine bol bol toz tarçın konularak yenmesi halinde kan şekerinin yükselmeyeceği şeklinde önerilerde bulunuyorlar.

Bizim mutfağımızda kullandığımız tarçın tipi uçucu yağında bulunan öjenolün verdiği güzel aroma nedeniyle Seylan Tarçını (**Cinnamomum ceylanici**), halbuki kan şekeri ve insülin direnci üzerinde etkinliği tespit edilen tarçın türü ise Çin Tarçını (Cinnamomum cassia).

Çin tarçını uçucu yağında öjenol bulunmadığı için kokusu Seylan Tarçını kadar çekici değil. Kan şekeri üzerinde etkili bileşenlerden biri olan sinnalaldehit oranı Çin Tarçınında daha yüksek oranda.

Dolayısıyla diyabet hastaları için Çin tarçını tercih edilmesi daha doğru olacaktır.

Sonuçta olumlu sonuç gözlenen tüm çalışmalarda **“Çin tarçını”**, yani Cinnamomum cassia kullanıldığı görülüyor.

Etkinin sağlanabilmesi için kullanılan miktar ve süre de önemli. Asgari etki için günde en az 1-2 gram Çin tarçını tozu ya da özütünün en az bir-iki ay kullanılması gerekiyor.

Kan şekeri normal olan kişilerde kan şekeri üzerinde herhangi bir etkisi görülüyor.

Yani sadece tip-2 diyabetikler ve prediyabetiklerde kan şekeri üzerinde etkilidir. Bir diğer dikkat çekici sonuç ise, Çin Tarçınının etkisinin metformin ile aynı seviyede bulunmuş olması.

Diğer taraftan, yenilen tarçın tozu miktarının abartılması ile kumarin içeriğine bağlı bazı yan etkilerin görülme riski söz konusu.

Bu nedenle, çay şeklinde demlenip içilmesi ya da sulu özütünü içeren kapsüllerin tercih edilmesi daha doğru bir uygulama olarak görülüyor (2, 3, 4, 6).

Sonuç ve Öneriler:

Tarçın yeme-içme kültürünün birçok alanında yer almıştır. Saraydan, halk mutfağına kadar girmiş; gıdalara tat ve koku katmıştır. Yeri gelmiş elçilere hediye edilmiş, yeri gelmiş padişah yemeklerinde bulunmuştur.

Halk tarafından da ruhsal sorunların ve sürmenajın giderilmesinde, iştah açmakta, hazmın kolaylaştırılmasında kullanılmaktadır.

Tarçın aynı zamanda ishali kesmede, mide tembelliğini gidermede, vücudun direncini artırmada, soğuk algınlığı, grip, iştahsızlık, yorgunluk, gaz söktürücü, kabız ve karın ağrılarını giderici olarak kullanılır.

Bütün bunlara ilave olarak, antioksidan deposudur. Kalp hastalıklarına yakalanma riskini azaltır. İnsülin hassasiyetini iyileştirir. Kanserle karşı koruyucudur.

Tarçının ana aktif maddesi (cinnamaldehyde), solunum yollarını mantara karşı korur, Salmonella gibi bakterilerin çoğalmasını engeller, diş çürüklerini ve ağız kokusunu önler (3, 4, 6, 7).

Bütün bu faydalarının yanı sıra tarçın; kokusuyla, tadıyla Türk mutfağında köklü bir yer edinmiştir ve halen günümüz Türk mutfağının temel baharatlarından biridir.

Halk arasında sağlığa faydalı olduğuna dair de yaygın bir görüş vardır. Ancak, yapılan bazı çalışmalarda tarçının tıbbi faydaları gösterilmesine rağmen bazı çalışmalarda gösterilmemektedir. Bunun nedenin ise kullanılan tarçının türüne bağlı olarak değiştiği ifade edilmektedir.

Tarçının etkileriyle ilgili güvenilir değerlendirme yapabilmek, kullanımını geliştirmek ve etkinliğini artırmak için bilimsel çalışmalara ihtiyaç vardır.

Ayrıca Türk kültüründe hem yemeklerde hem de tatlılarda genişçe yer bulan tarçın daha fazla araştırılmalı, yazılı kaynaklar artırılmalıdır. Böylece, tarçının gelecek kuşaklara tanıtılmasına imkan sağlanabilir.

Kaynaklar:

1. Güldemir, O & Işık, N. (2010, Ekim). Tatlılara Tat Katan Kabuk: Tarçın, Türk Mutfak Kültürü Sempozyumunda sunulmuş bildiri, Şeyh Edebali Üniversitesi, Bilecik. http://www.academia.edu/2091015/Tatlara_Tat_Katan_Kabuk_ (Erişim tarihi, 28. 12.2018).
2. Bingöl, F. & Akbulut, G. (2013) Tip 2 Diabetes Mellitus ve Tarçın. Bozok Tıp Dergisi, 3, 39-46.
<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/43223> (Erişim tarihi 25.12.2018)
3. Gürson, O. & Özçelikay, G. (2005), Tarçın'ın Tarih Boyunca ve Günümüzdeki Kullanımı. OTAM: Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 18, 171-183. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/23/120.pdf> (Erişim tarihi 28.12.2018)
4. Aslan, M. & Orhan, N. (2010), Diyabet Tedavisinde Kullanılan Bitkisel Ürünler ve Gıda Destekleri. http://www.eczaakademi.org/images/upld2/ecza_akademi/makale/20110325013735diyabet_tedav_kul_bitk_urunler.pdf (Erişim tarihi 26.12.2018)
5. Birer, S. (1986) Yiyeceklerimizin İçinde Kullandığımız Baharatlar. Gıda dergisi, 1(11),47-54
6. <http://www.guncelmakaleler.com/tarcin-nedir-nasil-kullanilir/> (Erişim tarihi 27.12.2018)
7. <https://sagligabiradim.com/tarcin-ve-8-inanilmaz-tedavi-edici-faydasi/> (Erişim tarihi 27.12.2018)

TÜRKİYE'DE KADIN İSTİHDAMI ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Vedat SADIOĞLU*

Giriş

Türk Dil Kurumu sözlüğünde çalışma; “**çalışmak işi, emek, emek harcama**” olarak tanımlanmaktadır.

İstihdam ise, “**bir görevde, bir işte kullanma**” demektir.

Ekonominin temel kavramlarından biri olan istihdam, geniş anlamda sonsuz sayılan insan ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla var olan kaynakların kullanımını ifade eder. İstihdam çoğunlukla, piyasa içi ekonomik faaliyetler için kullanılır.

Böylece iş piyasasında emeğini arz edenler (iş gücüne doğrudan veya dolaylı katılanlar), istihdam içinde sayılırlar.

İstihdam aynı zamanda, çalışma ve gelir sağlama kararında olan bireylerin hizmetlerinden yararlanılmak üzere çalıştırılmalarına ya da kendi hesaplarına çalışmalarına denir.

Tam istihdam kavramı ise, işgücündeki çalışmak isteyen herkesin iş bulması anlamına gelir. Bu teoride böyledir ancak uygulamada mümkün değildir.

Bir kısım işgücü ihtiyacın dışında kalmaktadır.

Bu kesime ‘**işsiz**’, bu duruma da ‘**işsizlik**’ denilmektedir.

İşsizlik oranının kabul gördüğü oran %2-3 kadardır.

Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranı ve istihdamı son 10 yılda hızla artış gösterdi.

Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO), ülkelerin yaptıkları hane halkı işgücü anketlerinin derlendiği istatistik veri tabanı ILOSTAT’ tan elde edilen 2017 verilerine göre, 79 ülke içinde Türkiye 2007-2015 yılları arasında kadınların işgücüne katılım oranı %31,4’tür. Bu oran ile en fazla artışın olduğu yedinci ülke olmuştur.

*Araştırmacı Yazar (vsadioglu1960@hotmail.com)

Kadınların işgücüne katılım oranı 2007'de % 23'den 2015'de % 31,4 seviyesine çıkmıştır.

Bununla birlikte, söz konusu oranın halen Avrupa Birliği ortalamasının (%57,6) oldukça altındadır.

Türkiye ekonomisi 2007-2015 yılları arasında düzenli ücretli sınıfında 5 milyon 325bin kişi için iş yaratmıştır. Söz konusu işlerin yaklaşık %40'ında kadınlar çalışmıştır.

Türkiye ekonomisi **ILOSTAT** (2017) verilere göre 2007-2015 yılları arasında düzenli ücretli işlerde %77 artış sağlayarak, 2milyon 160 bin kadına net iş yaratmıştır.

Bu sonuçla Türkiye 2007-2015 yılları arasında incelenen 63 ülke içinde en fazla kadın istihdam artış oranına sahip ülke olmuştur.

Kadın istihdamındaki artışa karşılık, orta ve üst düzey kadın yönetici sayısının yeterince artmadığı, hatta oransal olarak düştüğü görülmektedir.

Toplam istihdam içinde 2007 yılında kadınların %18'i orta veya üst düzey yönetici iken, 2015 yılında söz konusu oranın %14'e kadar gerilediği görülmektedir.

Bu dönemde, özellikle **İŞKUR** tarafından uygulanan işbaşı eğitim ve toplum yararına çalışma programları, aktif işgücü piyasası politikaları, kadınlara dönük sosyal sigorta prim indirimleri ile doğum borçlanması gibi uygulamalar kadın istihdamındaki artışı olumlu etkilemiştir.

Resim 1: Türkiye'de kadının işgücüne katılım oranı istenilen düzeyde değildir.

Kadın İstihdamının Tarihçesi

Kadının toplumdaki yeri, önemi, rolü ve istihdamı üzerine pek çok kitap, makale, yazı yazılmıştır ve yazılmaktadır. Bunun şüphesiz birçok nedeni vardır.

Ancak en önemli nedeni; kadının doğuştan itibaren dezavantajlı durumda olmasıdır.

Bu gerçek günümüzde geç de olsa kabul edilmeye başlanmıştır.

Nihayet, kadın istihdamının önemine, gerekliliğine ve verimliliğine ilgi gösterilmektedir.

Ancak kadının dezavantajlı durumu, daha dünyaya geldiğinde ve aile yaşamında başlamakta, okul yaşamı boyunca sürmekte, eğer bir işte çalışıyorsa devam edip gitmektedir.

Günümüzde birçok çalışan kadın doğumdan sonra ev yaşamını tercih etmiştir.

Bu kadınlar kendilerini çocuklarına ve evlerine adarlar. Sosyal yaşantılarını sınırlandırır ve ev eksenli bir yaşama bağlanırlar.

Elbette analık kutsaldır ancak, bu tercih sadece onların tercihi midir?

Resim 2: Türkiye’de 11 milyondan fazla kadın, evinde ücretsiz hizmet sunmaktadır.

Tarihin her döneminde dünya nüfusunun yarısını kadınlar oluşturmuştur. Bunun sonucu olarak da ekonomik ve sosyal faaliyetlerin yarısı kadınlar tarafından yapılmıştır ve yapılmaktadır. Ancak kadının, ekonomik refahtan yararlanma şekli ve elde ettiği pay doğru orantılı değildir. Kadın, alışma hayatında eşit düzeylerde yer almak istemektedir.

Ancak önüne çıkan en önemli engel analık durumudur.

Kadının alışma hayatı; annelik, ocuk ya da yaşlı bakımı gibi nedenlerden dolayı sıkça kesintiye uğramaktadır.

Bu, hem yeterli eğitim alamamasına hem de yeterince iş yaşamında bulunamamasına yol açmaktadır.

Bir de toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin verdiği zarar, kadını evde bulunmaya itmektedir. Erken

emekli olan, işini bırakan ya da iş bulamayan kadın sayısı bu yüzden yüksektir.

Günümüzde, gelişmiş ülkeler de bile, kadının eski statüsünün geri verilmesi için çalışmalar hala devam etmektedir.

Kadın İstihdamıyla İlgili Sektörler

1. Kamu Sektöründe İstihdam

Genellikle eğitilmiş kadınların tercih ettiği sektördür. Yasal güvencelerin ve olanakların (*ücret eşitliği, özlük hakları, sağlık güvencesi, vb.*) fazla olması nedeniyle tercih sebebidir. Bu sektörde çalışanların hepsi işgören(*çalışan*) kapsamındadır.

2. Üretim Sektöründe İstihdam

Kadınların en çok çalıştığı sektördür. Bu sektördeki kadınların neredeyse tamamı işçi şeklindedir. Kendi işinde işveren olanların sayısı çok azdır veya ortaklık şeklindedir.

Bu sektörde çalışan kadınların büyük çoğunluğu işe girdikten sonra nitelik kazanmıştır. Sendikalaşma oranı ve eğitilmiş olanların sayısı düşüktür.

Bu sektördeki, daha çok aşağıdaki iş kollarında istihdam edilmektedir:

- **Tekstil, hazır giyim ve deri sanayi**
- **Gıda sanayi**
- **Elektrik ve elektronik sanayi**

3. Hizmet Sektörlerinde İstihdam

Bu sektörün başını turizm çekmektedir. Çalışanların çoğu çalışırken nitelik kazanmışlardır ve işgören şeklindedir. Eğitilmiş olanların sayısı azdır, sadece sağlık ve eğitim alanlarında çalışanların eğitim seviyeleri yüksektir. Ancak bunlar da kamu sektörü içersinde değerlendirilmelidir.

4. Tarım Sektöründe İstihdam

Tarımsal faaliyet yapmak üzere kırsalda yaşamlarını sürdüren kadının tamamının istihdam olduğu sektördür. Hemen hemen hepsi niteliksizdir ve geçerli bir meslekleri yoktur.

Bunların çoğu kendi işinde istihdam şeklindedir. Tarımda çalışan kadınların yasal güvenceleri yoktur ya da eşlerinden dolayı vardır. Kayıt dışılık bu sektörde çok fazladır.

Ülkemizde kadın istihdamında tarım sektörü önemli bir paya sahiptir.

Bu nedenle, tarımsal istihdam düzeyini ve biçimlerini büyük ölçüde etkilemekte olan tarım sektöründe yaşanan dönüşüm sürecini, toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifiyle analiz etmek gerekir.

Resim 3: En çok kayıt dışı kadın istihdamı tarım sektöründedir.

Kırsal alandaki kadın için olumlu ve olumsuz yönlerinin saptanması ve buna göre stratejiler geliştirilmesi önem taşımaktadır.

Bununla birlikte, ülkemiz 1985 yılında 'BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'ne (CEDAW) taraf olmuştur.

Taraf devletlerin kırsal alanda yaşayan kadınların karşılaştıkları özel sorunları dikkate alması,

Resim 4: Türkiye'de kadın istihdamında tarım sektörü önemli bir paya sahiptir.

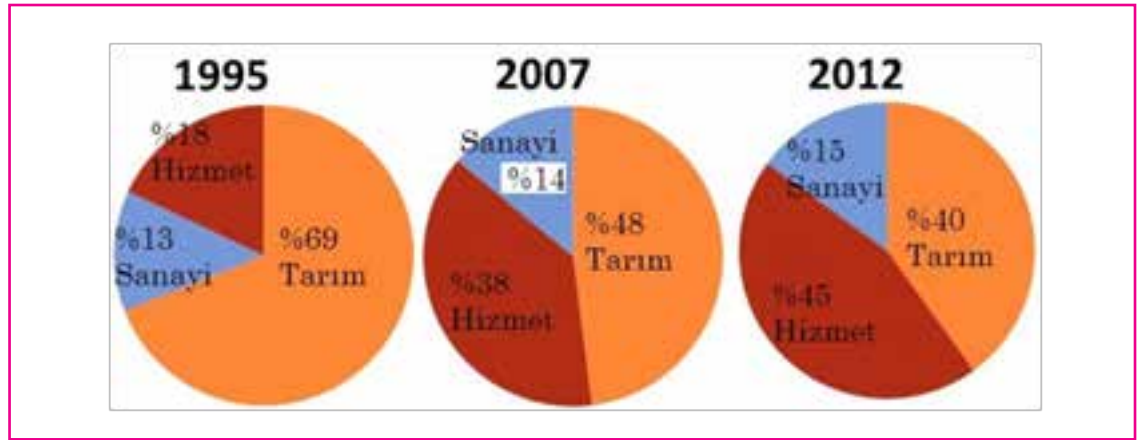
erkekler ile kadınlar arasında eşitliğin sağlanması, kırsal alanda meydana gelen gelişmelere katılmaları ve gelişmelerden yararlanmaları için ayrımcılığı tasfiye etmeye yönelik her türlü tedbiri alacağı belirtilmiştir.

Türkiye’de kırsal alanda yaşayan nüfusun %50,2’sini ve bu sektördeki istihdamın yaklaşık %40’nı kadınlar oluşturur.

2012 yılı verilerine göre, kırsal alanda girişimci kadınların %2,2’si kendi işyerinde ‘en az bir ücretli veya yevmiyeli eleman çalıştıran kişi’ olarak tanımlanan işveren konumunda bulunurken, geri kalan %97,8’i ‘kendi hesabına çalışan’ konumundadır.

Bu oranlar, kırsal alanda girişimci olan kadınların neredeyse tamamının küçük işletme sahibi olduğunu düşündürmektedir.

Tablo: Türkiye’de işgücüne katılan kadınların sektörlere göre dağılımı

(Kaynak: ÇSGB, 2013)

Yukarıdaki tabloda, daha çok kentsel istihdamın göstergesi olan sanayi ve hizmetlerdeki oran, kentsel nüfusun hızlı artışına rağmen çok yavaş gelişim seyretmektedir.

Bu durum, kentleşme eğiliminin kentlerdeki kadın istihdamını artırmadığı gibi toplam kadın istihdamını ve katılımını azalttığı şeklinde yorumlanabilir.

Kayıt Dışındaki İstihdam

Kadın istihdamının sayısal çoğunluğunun olduğu istihdamdır.

Aynı zamanda kadının ev işçisi olduğu durumdur.

Burada, iyi bir uygulamayla kadının kayıt altına alınması ve güvenceye kazandırılması daha kolay olabilir.

Bugün Fransa’da Sosyal Güvenlik, ev kadınlarını uygun bir iş kanunuyla işgücü piyasasına dâhil etmiştir.

Her ev kadını otomatik olarak sigortalı ev işçisi kabul edilmektedir.

Ev kadınları uygun bir primle güvence altına alınmakta ve emekli olmaktadır.

Bu uygulamanın ülkemiz için de geçerli olması zor değildir.

Diğer ev-eksenli çalışan kadınlar da aynı kolaylıkla güvence altına alınabilir.

Buradaki en önemli konu, uygulamaları devletin desteklemesidir. Ancak o zaman istenen sonuçlar alınabilir.

Günümüzde buna benzer bazı gelişmeler, özel ve bireysel emeklilik sigortası uygulamaları sevindirici bir durumdur.

Kayıt dışılığın azalması ile ülkemizdeki kadın çalışanların oranının %50'leri geçebileceği söylenebilir.

Sonuç

Gelişmiş ülkelere yönelik yapılan çalışmaların birçoğunda, kadının işgücüne katılımı büyük ölçüde ekonomik, coğrafi, yaş, medeni durum, kadının kazancı, erkeğin kazancı, hane halkı geliri, eğitim seviyesi, iş deneyimi, çocukların varlığı, vb. değişkenlere bağlıdır.

Kentleşmenin etkisi ve tarımsal istihdamdaki düşüş, Türkiye'de çalışan veya iş arayan kadın oranının düşmesine neden olmaktadır.

Kentleşme sebebiyle kadınlar, ücretsiz tarım işlerinde çalıştıkları yüksek katılımlı kırsal bir ortamdır, çoğunun evde oturduğu, düşük katılımlı kentsel bir ortama göç etmektedir.

Kırsal alanda ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınlar, kente göçle birlikte eğitimsiz ve deneyimsiz olmaları nedeniyle iş gücüne katılamamaktadır.

Böylece kadının istihdam oranı azalmaktadır.

Ülkemiz hala gelişmekte olan bir ülke konumundadır.

Daha çok montaj, fason gibi yan/yardımcı sanayi sektörlerinin bulunması ülke kalkınması için yetmemektedir.

Kadın için hizmet sektörüne yönelme daha cazip duruma gelmektedir.

Zaten çalışan tüm kesimlerin %50'ye yakını hizmet sektöründedir.

Kendi işini kurarak iş hayatına giren kadın sayısı çok azdır.

Bu azlık, doğrudan kadının maddi durumu, eğitimi ve becerisiyle ilgilidir.

Ayrıca, kadının yerinin ailesi ve evi olduğu kabulü, ülkemizde hala yoğun kabul gören bir anlayıştır.

Bu anlayışı değiştirmenin yolu, erkek bakış açısının değiştirilmesiyle ilgilidir.

Kadının çalışmasına yönelik, ne kadar karar, kanun, destek ve teşvik çıksa da, erkeğin kadının çalışmasına yönelik bakışı her zaman etkili olacaktır.

Bugün eğitilmiş bir erkeğin bile eşini çalıştırmak istememesi buna örnektir.

Bir de geleneksel bir aile ve toplum yapısı içerisinde yaşayan bir kadın için, çalışmasına izin verilmesi daha da zor olacaktır.

Kaynakça

- Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, Cilt 1-2, Ankara, 1988.
- Ertürk, Y., Alternatif Kalkınma Stratejileri, ODTÜ Gelişme Dergisi, Cilt 23, Sayı 2.
- Kulak, E., Tarımsal Üretim Süreçlerindeki Değişimin Kırsal Alanda Kadın İstihdamına Etkileri: 1980 Sonrası Gelişmeler, KSGM, Ankara, 2011.
- Metin, Ş., Kayıt Dışı İstihdam ve Esnek Üretim Sürecinde Kadın Emeğinin Durumu: Türkiye’de Ev-Eksenli Çalışma, KSGM, Ankara, 2011.
- Sadioğlu, Sedat, KOBİ Uzmanı, Çalışma Hayatında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi Notları, KOSGEB, 2011.
- Sadioğlu, Sedat, Türkiye’de Kadın İstihdamı Yönetimi El-Kitabı, Ankara, 2012.
- <http://www.turkonfed.org/Files/ContentFile/turkonfed2017-kadin-raporu-1-faz-calisma-sonuclari.pdf> (Erişim Tarihi:08.11.2017).
- <http://www.ilo.org/ilostat/faces/oracle/webcenter/portalapp/pagehierarchy>(Erişim Tarihi:08.11.2017).
- <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelistatistikler>(Erişim Tarihi:11.11.2017).
- <https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.TOTL.FE.ZS>, (Erişim Tarihi:16.11.2017).
- <https://dagmedya.net/2014/12/29/turkiyede-1992-2013-yillari-arasinda-kadin-istihdami-geriledi>(Erişim Tarihi:03.01.2019).

YEREL YÖNETİMLERDE TEMSİLİYET VE KADINLAR

Hazal OĞUZ*

Giriş

Yerel yönetimler, demokrasinin gelişmesinde, ekonomi, eğitim, sosyal hayat alanlarında kadın sorunlarının çözümlenmesinde anahtar bir role sahiptir. Özellikle belediyeler tarafından sağlanan yerel hizmetlerin büyük oranda kadınların gündelik yaşamlarını doğrudan etkileyen sonuçları vardır. Bu nedenle, kadınların yerel yönetimlerde temsili, yerel yönetimlerin bu türden işlevlerinin kalitesi üzerinde etkili olabilmektedir. Kadınların yerel siyasete aktif katılım mücadelesi yerel politikaların oluşması ve şekillenmesi açısından oldukça önemlidir. Kadınlar dünyanın, ulusların ve hatta en küçük yerel birimin dahi yarısını oluşturmakta ve potansiyel seçmen ve seçilmiş olmak üzere siyasetin her iki tarafında da durmaktadır.

Son yıllarda Türkiye’de yerel yönetimlerdeki kadın üye oranlarında gözle görülür bir artış mevcut olsa da, kadınların yerel siyaset örgütlenmelerindeki katılımı ve temsiliinin yetersizliği kabul edilir bir gerçektir (**Çevikbaş, 2012**).

Türkiye’de kadınların gerek ulusal düzeyde gerek yerel düzeyde temsil oranı, 1934’te bu hakkı elde etmiş olmalarına rağmen hala çok düşüktür. Kadınların özellikle yerel seçimlerde çok düşük bir temsil oranına sahip olması, kentte ya da bölgede kadına dair sorunların ele alınmamasına, sorunların erkek merkezli belirlenip çözülmesine sebep olmaktadır.

Yazın, düşük katılım düzeyinin nedenlerini sorgulayarak cinsiyet eşitliği kavramına vurgu yapmış ve katılım sorununu şimdiye dek bu kavram ile açıklamaya çalışmıştır. Ayrıca, kullanılan klasik yöntemler, Türkiye’de ulusal parlamentodaki kadın oranı ile yerel birimlerdeki oranın karşılaştırılması veya Türkiye ve diğer ülkelerin bu anlamda kıyasıdır.

Ancak kadınların belediye yönetimlerine dahil olmasının veya olmamasının nedenleri ile kadın katılımının yerel politikaları nasıl etkilediği hali hazırdaki çalışmalarda yeterince anlaşılmamış ve sorgulanmamıştır.

Bu sorun önemlidir çünkü kadın üyeler meclis gündemindeki konulara ilişkin birtakım politika ve hizmetlerin yerine getirilmesinde ve bunların **“belediye politikası”** olarak benimsenmesinde aktif rol oynamaktadır. Belediye meclislerindeki kadın üyeler bir kararı şekillendirebilmekte veya parti

* Ticaret Uzmanı, Tüketicinin Korunması ve Piyasa Gözetimi Genel Müdürlüğü

üyeliği, yaş veya eğitim gibi diğer tüm ayrımları dışarıda bırakarak cinsiyet temelinde o karara etki edebilmektedir.

Örneğin, Türkiye’de kadın belediye meclis üyelerinin varlığı kadınların emek piyasasında yeterince yer alamaması, kadına yönelik şiddet ve maruz kaldıkları diğer sömürüler gibi belirli bazı kritik konuların belediye meclislerinin gündemine getirilmesi olasılığını arttırmaktadır.

Temsiliyette Kadının Yeri

Demokratik yönetimin temel amacı ve demokrasinin devamlılığının temel ilkesi kabul edilen siyasi katılım; seçimlerde oy kullanma, yönetimde görev alma, hükümetle işbirliği yoluyla sorumluluk alma, siyasi iktidarı elde etme ve yararlanma, karar mekanizmalarına katılım sağlama veya karar verici konuma geçme şeklinde gerçekleşmektedir.

Kadınlar dünyanın, ulusların ve hatta en küçük yerel birimin dahi yarısını oluşturmakta ve potansiyel seçmen ve seçilmiş olmak üzere siyasi katılımın her iki tarafında da durmaktadır. Buna karşılık, kadının siyasal yaşama katılımının ilk basamağı kabul edilebilecek yerel yönetimlerde kadının temsili sınırlıdır.

Kadınların yerel yönetimlere katılımının artırılması siyasal alandaki varlığını güçlendirmek isteyen bu dezavantajlı grup için oldukça önemlidir. Kara’ya göre yeniden üretim ve kolektif tüketimi idare eden yerel yönetimlerin kadınların günlük yaşamları üzerinde doğrudan etkileri bulunmaktadır (**Kara, 2012: 67**).

Bu yüzden onların yerel yönetimlerde temsili yerel hizmetlerin kalitesi ve niteliğini büyük ölçüde değiştirecektir. Kadınların siyasi katılımının ise iki boyutu bulunmaktadır; birincisi yerel yönetimlerde siyasal aktörler olarak söz sahibi olan kadınların katılımı anlamında, ikincisi ise kentsel hizmetler ve kentin kullanımı bağlamında yerel yönetimlerin kararlarından etkilenen kadınların katılımı anlamındadır.

Yerel Yönetimlerde Kadının Temsili Üzerine Yapılmış Bazı Çalışmalar

Kadınların siyasete katılımı üzerinde belirleyici olan faktörlerden bazıları cinsiyet temelli iş bölümü, sosyo-ekonomik ve kültürel yapı, siyasi partilerin kadın kolları ve siyasi bilinç - ilgi olarak sayılabilir.

Türkiye’deki öğrenciler üzerine yürütülen bir araştırmada Balay kadın öğrencilerin iç veya dış politika ile ilgilenmedikleri gibi siyasi rejimlere de ilgi duymadıklarını tespit etmiştir (**Balay, 1999: 40**). Aynı çalışmada kadın öğrencilerin siyasi içeriğe sahip gazete ve dergileri erkek öğrencilere göre daha az okudukları ifade edilmiştir.

Yine 2010 yılında yürütülen “**Siyasi Tercihler ve Oy Değişimi**” adlı daha genel bir araştırmanın sonucuna göre Türkiye’de kadınların siyasete olan ilgisinin erkeklere göre daha az olduğu ortaya konmuştur (**Çoban, 2010**).

Kadınların yüzde 35’ine yakını siyasetle ilgilenmediğini söylemiş ve kendi ifadeleri sonucuna göre yaş siyasi ilgi ile ters orantılı iken eğitim durumunun doğru orantılı olduğu saptanmıştır.

Bunun yanı sıra, **AKP** ve **CHP**’nin Bursa kadın kolları teşkilatlanmasını inceleyen bir çalışmada kadın kollarının kadınların siyasette eksik temsiliyi ortadan kaldırma konusunda zorlandıkları ve erkek egemen siyasi yapının içinde kadının konumunu dönüştürmeye yönelik çoğunlukla başarısız oldukları ortaya konmuştur (**Türk, 2010: 128-129**).

Diğer yandan, bir kadın örgütü tarafından 2003-2004'te gerçekleştirilen **“Yerel Yönetimlerde Kadın Katılımı ve Temsili”** adlı proje kadınların diğer karar alma organlarına göre yerel yönetimlerin en küçük birimi olan muhtarlık için aday olmaya çok daha fazla ilgi gösterdiklerini ifade etmiştir. Bu farklılık yalnızca kadınların yerel siyasete çok fazla ilgi duymaması veya çekingen olması ile ilgili değil, siyasi partilerin kadınların adaylığını cesaretlendirici ve destekleyici tavır sergilememelerinden kaynaklanmaktadır (**Eser ve Dinç, 2007: 14**).

2014 yılında gerçekleştirilen son yerel seçimleri Çanakkale ili bağlamında değerlendiren bir çalışmada kadınların belediye meclis üyeliğine adaylık ve seçilme oranlarının belediye başkanlığı veya il genel meclisi üyeliğine kıyasla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Belediye başkanının kent yönetimindeki “tek adam” olarak görülmesi, partilerin daha yüksek seçilme şansı olan adaylara daha çok önem vermesi ve erkek adayların bu konumu daha fazla istemesi kadınların ikinci plana itildiğini göstermektedir. Bu yüzdendir ki kadınlar belediye başkanlığı gibi sayısal olarak seçilme potansiyeli düşük olan konular için değil nicelik olarak daha fazla olan belediye meclis üyeliği için mücadele verebilmektedir.

Ayrıca, kadınların yerel siyasete katılımı üzerine İstanbul ve Kocaeli’ni karşılaştıran bir çalışmada kadınların yerel siyasette düşük temsil edilmesinin temelde iki yönüyle önemli olduğu kanısına varılmıştır (**Pınarcıoğlu, 2011: 275**).

İlki kentin yarısını temsil eden kadınların istek ve ihtiyaçlarını kentsel karar mekanizmalarında yansıtabilmelerinin imkansız hale gelmesi, ikincisi ise yerel karar alma organlarında yer alan kadınların siyasi mekanizmada, **“erkek merkezli olması”** gibi bazı sorunlarla karşı karşıya kalmalarıdır.

Kadınlar bu sorunlar karşısında çoğunlukla yalnız ve güçsüzdür.

Kadın adayların yerel yönetimlerdeki çeşitli kademelerde görev almalarından sonra karar mekanizmalarına ne türden etki edebildiklerini anlamak için alınan kararların içeriğine bakmak önemli olacaktır.

İstanbul’daki ilçe belediyelerinde (**Bakırköy, Esenyurt, Kadıköy, Avcılar, Güngören, Tuzla**) gerçekleştirilen ve kadınların yerel siyasete katılımını analiz eden bir çalışmada belediye meclisinde görüşülen bazı konularda kadın üyelerin diğer farklılıkları bir kenara bırakarak cinsiyet temeli etrafında toplandıkları görülmüştür (**Kara, 2012: 63**).

Dolayısıyla kadın üyelerin bu motivasyonla ve kadın kimlikleriyle hareket etmeleri alınan kararların içeriğini de dönüştürmektedir.

Benzer bir şekilde Koyuncu-Lorasdağı ve Sumbas’a göre kadınların, belediye başkanlarının kadına yönelik şiddetle mücadele ve kadınların korunabilmesi ile ilgili önemli çıktılar elde edilmesinde kilit rol oynadıkları gözlenmiştir (**Koyuncu-Lorasdağı ve Sumbas, 2013: 43**).

Sonuç

Siyasal katılım cinsiyet temelli bir bakış açısı ile değerlendirildiğinde, kadınların siyasi katılımının ancak alt düzeyde kaldığı ve kadınların nicelik olarak yeteri kadar temsil edilmemesinin yanında nitelik olarak da belirli bir katılım düzeyini aşamadığı görülmektedir.

Pek çok ülke, kadınların katılımlarını artırmaya yönelik çeşitli politikalar ve stratejiler geliştirirken, mevcut durumda Türkiye bu politika ve stratejileri geliştirme konusunda yetersiz kalmaktadır.

Oysaki kadınların yetki ve karar alma süreçleri dahil siyasal katılımları nitelik ve işlev bakımından yerel siyaseti olumlu olarak etkilemektedir.

Eksikliği ise, kentte ya da bölgede kadına dair sorunların ele alınmamasına, sorunların erkek merkezli belirlenip çözülmesine sebep olmaktadır.

Yerel yönetimlerde kadın üyelerin varlığı erkek üyelerden farklı bir etki yaratmaktadır.

Nitekim kadınların orada yer alması alınan kararların içeriğini farklı şekillendirebilmektedir.

Örneğin, kadın sorunları meclis gündemine öncelik olarak taşınabilmektedir.

Kadınlara yönelik daha çok karar çıkabilmekte, vatandaşlar sorunlarını daha kolay iletebilmektedir.

Kaynakça

- Arat, N. (1995). Türkiye’de kadın olgusu. İstanbul: Say Yayınları.
- Balay, B. (1999). Kadınların Siyasal Katılım Davranışları, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Çevikbaş, R. (2012). Türkiye’de Yerel Yönetimlerde Kadın-I. Belediye Dünyası Dergisi, 13(7), 18-27.
- Çoban, T. (2010), “Siyasi Tercihler ve Oy Değişimleri Araştırması”, http://www.arastirmakutuphanesi.com/staticfiles/files/005_Tonguc_Coban.pdf
- Çubukoğlu, M. (2012). Yerel yönetimler ve kadın. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Eser, H., & Dinç, M. (2007), Kadınların Siyasal Katılımını Arttırmaya Yönelik Bir Yöntem Olarak Kota Uygulamaları, Yerel Siyaset, 2(19), 13-17.
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2008), Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı, Ankara.
- Kara, E. (2012). Kadınların yerel siyasetteki konumu ve karar alma sürecindeki rolleri. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Koyuncu-Lorasdağı B., & Sumbas, A. (2013). Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddetle Mücadeleye İlişkin Kadın Belediye Başkanlarının Söylemleri ve Faaliyetleri: 2004 ve 2009 Yerel Seçimleri Örneği, TÜBİTAK, Ankara.
- Pınarcıoğlu, N. (2011). Yerel siyaset ve kadın katılımı: İstanbul ve Kocaeli’nde niteliksel bir araştırma. (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Türk, P. (2010). Kadın ve Siyaset İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Bursa’da AKP ve CHP Kadın Kolları. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

ÇEVRE HAKKI İLE ÜSTÜN KAMU YARARI KAVRAMLARINA DAİR

Hasan YAYLI*

Çevre Hakkı Kavramı:

Çevre sorunlarının 20. yüzyılın ortalarından itibaren, başta gelişmiş batılı ülkeler olmak üzere, dünyanın pek çok yerinde insan hayatını etkilemeye başlaması, bu sorunları dünyanın en önde gelen gündem maddelerinden biri hâline getirmiştir.

Pek çok düşünürün 1960'lı yıllardan itibaren konu ile ilgili kaleme aldıkları eserler, düzenlenen uluslararası konferanslar ve nihayet hazırlanan uzman raporları, konunun gündem oluşturmada son derece etkili olmuştur.

Dünya kamuoyunda çevre sorunlarına ilişkin bu tarz bir kaygının gelişmesinin en önemli sonucu ise, çevreyi korumanın en elverişli yollarından birinin, onu, hukukun bir öznesi hâline getirmek

• Doç.Dr., Kırıkkale Üni., İİBF, SBKY Öğretim üyesi, hyayli@hotmail.com

olduğu, diğer bir ifadeyle uluslararası ve ulusal düzeylerde bir çevre hukuku disiplininin inşa edilmesi gerektiği sonucuna varılmış olmasıdır.

Böylesi bir hukukî perspektifin en önemli unsurlarından biri ise, hiç kuşku yok ki, **‘çevre hakkı’** kavramıdır(Olgun, 2017:33).

Çevre hakkı doğrudan insan yaşamına yönelik bir haktır ve sağlığın, beden bütünlüğünün özetle insan yaşamının kendisinin korunmasını amaçlamaktadır. Bu hak insan ve diğer canlıların yaşamını sürdürdüğü ve etkileşim içinde bulunduğu yaşam çevresini içerir.

Çevre hakkı doğal ortam ve yaşam koşullarına yönelik olumsuz etki ve zararları önleyerek ve cezalandırarak, her insanın sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamasını öngörür(Yağlı, 2007: 47).

‘Sağlıklı’, ‘dengeli’ veya **‘elverişli’** bir çevrenin uluslararası veya ulusal düzeylerde bir **‘insan hakkı’** olarak kabul edilmesi ve bu hakkın anayasalar ve kanunî düzenlemeler yoluyla teminat altına alınması, çevrenin korunması bakımından önemli bir merhale olarak kabul edilmektedir.

Böylece sağlıklı bir çevrede yaşama hakkının, idarî ve adlî makamlar önünde anayasal bir **‘insan hakkı’** olarak talep edilebilmesi, çevrenin tahrip olmasına yol açan eylemlerin **‘insan hakkı’** ihlâli olarak değerlendirilebilmesi ve bu bakımdan birtakım müeyyidelere tâbi kılınması mümkün hâle gelmiştir(Olgun, 2017:34).

Çevre hakkı, uluslararası alanda ciddi bir şekilde ilk defa 1972’de Stockholm’de yapılan Birleşmiş Milletler Çevre ve İnsan Konferansı’nda gündeme gelmiştir.

100’den fazla ülke temsilcisinin katıldığı bu Konferans, çevre sorunlarına yönelik politika arayışlarında bir milat olarak kabul edilmektedir(Ürkmez, 2009:14).

Bu konferans sonucunda yayınlanan Stockholm Bildirisi'nin 1. maddesinde; insanın, onurlu ve iyi bir yaşam sürdürebilmesi için sağlıklı/elverişli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğu, bu hakka sahip olan insanların aynı zamanda hem bugünkü hem de gelecek kuşaklar için çevreyi koruma sorumluluklarının olduğu açık bir şekilde vurgulanmıştır(Güneş ve Coşkun, 2004:56).

Çevre hakkı konusunda bir diğer önemli adım, 1992'de Brezilya'nın Rio kentinde 178 ülkeden 1200 delegenin katıldığı **BM Çevre Kalkınma Konferansı**'dır.

Bu Konferans neticesinde Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, İklim Değişikliği Sözleşmesi, Rio Deklarasyonu, Gündem 21 ve Ormanların Kullanılması Sözleşmesi gibi beş önemli metin ortaya çıkmıştır.

Ancak bağlayıcılığı olmayan metinler ve gelişmiş ülkelerin özellikle atmosfere salınan karbondioksitin %30'unun sorumluluğunu taşıyan Amerika Birleşik Devletleri'nin üretim faaliyetlerine hız vermeden devam edeceklerini açık veya zımni olarak beyan etmeleri, bu Konferansa bağlanan umutları kırmıştır(Egeli, 1996:21-24).

Çevre hakkı konusunda uluslararası alanda atılan bir diğer önemli adım 1997'de Japonya'nın Kyoto kentinde gerçekleştirilen konferans sonunda kabul edilen ve 2005 yılında yürürlüğe giren, özellikle gelişmiş ülkelere seragazi azaltımı konusunda yükümlülükler getiren Kyoto Protokolü'dür.

Çevre ile ilgili uluslararası alanda atılan adımlar bu sayılanlarla sınırlı değildir.

Bunların dışında Avrupa Birliği'nin çevre ile ilgili uygulamaya soktuğu eylem programları ve habitat toplantıları başta olmak üzere çevre hakkı ile ilgili çeşitli uluslararası konferanslar yapılmış ve bildiriler ilan edilmiştir ve bu çalışmaların, dünyanın içinde bulunduğu çevre sorunları nedeniyle sıklaşarak devam edeceği de kuvvetle muhtemeldir.

Bütün uluslararası çabalara rağmen çevre hakkına yönelik uluslararası bir koruma mekanizması hâlen mevcut değildir.

Ancak Avrupa Konseyi bünyesinde 1950'de kabul edilen İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi'nde (**AIHS**) ve Ek protokollerde, çevre hakkı, özgün bir insan hakkı olarak tanınmamış ve güvenceye bağlanmamış olmasına rağmen; Sözleşme'nin yargı organı olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (**AIHM**) içtihatlarında çevre hakkının, Sözleşme'in yaşam hakkı (m. 2), özel yaşam ve aile yaşamına saygı hakkı (m. 8), aşağılayıcı muamele yasağı (m. 3) ve mülkiyet hakkı (1 no.lu Ek Protokol, m.1) gibi diğer haklar aracılığıyla dolaylı olarak korunduğu görülmektedir (Kaboğlu, 1998:301).

Çevre hakkının uluslararası belgelerde yaşam hakkını besleyen bir insan hakkı olarak yer almaya başlaması etkisini ulusal yasa metinlerinde de göstermiştir.

Stockholm Bildirgesiyle başlayan süreçte artık pek çok devlet, sağlıklı ve düzenli bir çevrede yaşam hakkına, bir insan hakkı olarak anayasalarında ve diğer hukuk metinlerinde yer vermektedirler(Keleş ve Ertan, 2002:78).

1982 Anayasası'nda Çevre Hakkı, anayasanın 56. maddesinde düzenlenmiştir.

Buna göre; **"Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların ödevidir."**

Bu madde, Anayasa'nın **'Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler'** başlığını taşıyan 3. bölümünde,

‘Sağlık Hizmetleri ve Çevrenin Korunması’ başlığı altında yer almaktadır.

Anayasalar çevre hakkını genellikle **‘sosyal ve ekonomik haklar’**la birlikte düzenleme yoluna gitmektedir.

Bunun sebebi, **‘çevre hakkını’** da ihtiva eden **‘dayanışma hakları’**nın henüz tam manasıyla bağımsız bir hüviyete kavuşamamış olmasıdır.

Dolayısıyla 1982 Anayasası’nın da bu hususta aynı tavrı benimsediği görülmektedir(*Tunç ve Güven, 1997: 111*).

Fakat söz konusu maddenin, ‘dayanışma hakları’nın ruhuna uygun bir biçimde düzenlendiği de belirtilmelidir (*Hamamcı, 1983-1984: 176-177*).

Anayasası’nda ‘çevre hakkı’yla dolaylı yoldan ilişkilendirilebilecek maddeler de mevcuttur. Sözgelimi; **“mülkiyet hakkının kamu yararına aykırı kullanılamayacağına”** hükmeden 35. madde, **“devletin, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlayacağını”** ifade eden ve böylece 56. maddedeki çevre kavramının içeriğine açıklık getiren 63. madde, **“kıyı ve sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararının gözetileceğini”** belirten 43. madde, **“devlet ormanlarının mülkiyetinin devrolunamayacağını ve kamu yararı dışında irtifak hakkına konu olamayacağını”** ifade eden 169. madde, **“devletin, toprağın verimli olarak işletilmesini korumak, geliştirmek ve erozyonla kaybedilmesini önlemek amacıyla gerekli tedbirleri almasını”** öngören 44. madde ve **“devletin, tarım arazileri ile çayır ve meraların amaç dışı kullanılmasını ve tahribini önlemek”** amacına matuf görevlerini düzenleyen 45. madde, söz konusu maddeler arasındadır(*Özdek, 1993: 130-131*).

Aynı şekilde, Anayasa’nın **“Anayasa ile tanınmış hak ve hürriyetleri ihlâl edilen herkes, yetkili makama geciktirilmeden başvurma imkânının sağlanmasını isteme hakkına sahiptir”** hükmünü içeren 40. maddesi ile **“Herkes, bilgi edinme (...) hakkına sahiptir”** ve **“Vatandaşlar ve karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla Türkiye’de ikamet eden yabancılar kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet**

Meclisi'ne yazı ile başvurma hakkına sahiptir” hükümlerini içeren 74. maddesini de usûlî haklar bağlamında ‘çevre hakkı’yla ilişkilendirmek mümkündür(Olgun, 2017:45).

Çevre Kanunu ile Diğer Bazı Kanun ve Düzenlemelerde Çevre Hakkı 9.8.1983 tarih ve 2872 sayılı Çevre Kanunu, **‘Amaç’** başlıklı 1. maddesinde, ‘bütün vatandaşların ortak varlığı olan çevrenin korunması ve iyileştirilmesinden söz ediyordu.

Buna mukâbil 26.4.2006 tarih ve 5491 sayılı ‘Çevre Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un 1. maddesiyle yapılan değişiklikle, kanunun amacı; **“bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin, sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korunmasını sağlamak”** biçiminde formüle edilmiştir.

Dolayısıyla bu yeni tanımla birlikte gerek **‘vatandaş-vatandaş olmayan’** ayrımı, gerekse de insanla diğer canlılar arasındaki ayrım kaldırılmış; böylece insan ve vatandaş merkezli anlayıştan uzaklaşmıştır(Öğütçü, 2009: 41).

Kanun’un, 5491 sayılı Kanun’la değişik 2. maddesinde çevre; **“Canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde bulundukları biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel ortam”** olarak tanımlanmaktadır.

Bu tanımda çevrenin, insanın beşerî çevresi de dâhil olmak üzere, en geniş biçimiyle tanımlandığı görülmektedir.

Çevrenin korunmasında **‘sürdürülebilir çevre’** ve **‘sürdürülebilir kalkınma’** ilkeleri doğrultusunda hareket edilecek olması ise, bugünkü kuşaklar kadar gelecek kuşakların da hakkının teminat altına alınıyor olması açısından, **‘çevre hakkı’nın** niteliğiyle örtüşür.

Kanun’un, **‘çevrenin korunmasına, iyileştirilmesine ve kirliliğinin önlenmesine ilişkin genel ilkeleri’** sıralayan, değişik 3. maddesinin (a) bendi; **“Başta idare, meslek odaları, birlikler ve sivil toplum kuruluşları olmak üzere herkes, çevrenin korunması ve kirliliğin önlenmesi ile görevli olup bu konuda alınacak tedbirlere ve belirlenen esaslara uymakla yükümlüdürler”** hükmünü içermektedir.

Bu hükümde yer alan **‘herkes’** ifadesi, Kanun’un yükümlüler açısından da ‘dayanışma hakları’nın ruhuna uyduğunu göstermektedir.

Çevre Kanunu’nda, **‘çevre hakkının’** tatbikine imkân sağlayacak, usûle ilişkin bazı hükümlere yer verildiği görülmektedir.

Sözelimi Kanun’un, 5491 sayılı Kanun’un 21. maddesiyle değişik **‘Bilgi edinme ve başvuru hakkı’** başlığını taşıyan 30. maddesinin 1. fıkrası; **“Çevreyi kirleten veya bozan bir faaliyetten zarar gören veya haberdar olan herkes ilgili mercilere başvurarak faaliyetle ilgili gerekli önlemlerin alınmasını veya faaliyetin durdurulmasını isteyebilir”** demektir.

Çevre Kanunu’nun 30. maddesinin değişik 2. fıkrası ise **“Herkes 9.10.2003 tarihli ve 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu kapsamında çevreye ilişkin bilgilere ulaşma hakkına sahiptir.**

Ancak, açıklanması halinde üreme alanları, nadir türler gibi çevresel değerlere zarar verecek bilgilere ilişkin talepler de bu Kanun kapsamında reddedilebilir” hükmünü ihtiva etmektedir.

‘Bilgi Edinme Hakkı Kanunu’nun’ Bilgi verme yükümlülüğü’nü düzenleyen 5. maddesine göre ise **“Kurum ve kuruluşlar, bu kanunda yer alan istisnalar dışındaki her türlü bilgi ve belgeyi başvuranların yararlanmasına sunmak ve bilgi edinme başvurularını etkin, süratli ve doğru**

sonuçlandırmak üzere, gerekli idarî ve teknik tedbirleri almakla yükümlüdürler” (Öğütçü, 2009: 41-42).

Çevre Kanunu ayrıca, **‘Denetim, bilgi verme ve bildirim yükümlülüğü’** başlıklı değişik 12. maddesinde İdare’nin bilgi edinmesine yönelik hükümlere de yer vermektedir.

Buna göre; **“İlgililer, Bakanlığın veya denetimle yetkili diğer mercilerin isteyecekleri bilgi ve belgeleri vermek, (...) denetim esnasında her türlü kolaylığı göstermek zorundadırlar.”**

Öte yandan, Kanun’un ‘katılım hakkı’nı konu edinen değişik 3. maddesinin (e) bendi **“Çevre politikalarının oluşmasında katılım hakkı esastır.**

Bakanlık ve yerel yönetimler; meslek odaları, birlikler, sivil toplum kuruluşları ve vatandaşların çevre hakkını kullanacakları katılım ortamını yaratmakla yükümlüdür” ifadesiyle, yönetim esaslı bir süreçte göndermede bulunmaktadır.

Benzer biçimde, 2014 yılında çıkarılan ‘Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği’nin **‘Halkın katılımı toplantısı’** başlıklı 9. maddesinde; **“Halkı yatırım hakkında bilgilendirmek, projeye ilişkin görüş ve önerilerini almak üzere; Bakanlıkça yeterlik verilmiş kurum/kuruluşlar ve proje sahibinin katılımı ile Bakanlıkça belirlenen tarihte, projeden en çok etkilenmesi beklenen ilgili halkın kolaylıkla ulaşabileceği Valilikçe belirlenen merkezi bir yer ve saatte Halkın Katılımı Toplantısı düzenlenir”** hükmü yer almaktadır.

Bunun birlikte Çevre Kanunu, çevreye menfi etkilerde bulunan faaliyetlere yönelik yargısal başvuru hususunda herhangi bir hüküm ihtiva etmemektedir.

Dolayısıyla gerek idarî gerekse de adlî yargı yoluna başvurunun, genel hükümler çerçevesinde yapılması söz konusudur.

Yargı organından, çevreye zarar veren faaliyetin durdurulması istenebileceği gibi, zararın tazmin edilmesi veya çevrenin eski hâline getirilmesi de talep edilebilir (Kaboğlu, 1991: 84).

Kanun’un **‘Kirlenme yasağı’** başlıklı 8. maddesine göre; **“Her türlü atık ve artığı, çevreye zarar verecek şekilde, ilgili yönetmeliklerde belirlenen standartlara ve yöntemlere aykırı olarak doğrudan ve dolaylı biçimde alıcı ortama vermek, depolamak, taşımak, uzaklaştırmak ve benzeri faaliyetlerde bulunmak yasaktır.**

Kirlenme ihtimalinin bulunduğu durumlarda ilgililer kirlenmeyi önlemekle; kirlenmenin meydana geldiği hallerde kirleten, kirlenmeyi durdurmak, kirlenmenin etkilerini gidermek veya azaltmak için gerekli tedbirleri almakla yükümlüdürler.”

Kanun’un değişik 3. maddesinin (g) bendi; **“Kirlenme ve bozulmanın önlenmesi, sınırlandırılması, giderilmesi ve çevrenin iyileştirilmesi için yapılan harcamalar kirleten veya bozulmaya neden olan tarafından karşılanır”** hükmüyle **‘kirleten öder’** ilkesini benimsemektedir.

Kanun’un 3416 sayılı Kanunla değişik 28. maddesine göre ise; **“çevreyi kirletenler ve çevreye zarar verenler sebep oldukları kirlenme ve bozulmadan doğan zararlardan dolayı kusur şartı aranmaksızın sorumludurlar.”**

Başka bir deyişle Kanun, **‘objektif’**, yani kusura dayanmayan sorumluluk türünü benimsemektedir (Özdek, 1993: 135-137).

Çevre Kanunu dışında, çevre hakkı ile dolaylı yoldan ilişkilendirilebilecek bazı kanunların varlığından bahsetmek mümkündür.

Sözelimi 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 2873 sayılı Mill  Parklar Kanunu, 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu, 3621 sayılı Kıyı Kanunu( zdek, 1993: 138139) ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, bu düzenlemeler arasında sayılabilir.

Bunlardan Türk Ceza Kanunu; ‘ evreye Karşı Suçlar’ başlıklı 2. bölümünde, 181. maddede ‘ evrenin kasten kirletilmesi’, 182. maddede ‘ evrenin taksirle kirletilmesi’, 183. maddede ‘gürültüye neden olma’ ve 184. maddede ‘imar kirliliğine neden olma’ konularını düzenlemiş ve Kanun hükümlerini ihlâl ederek  evre kirliliğine sebep olanlara, 5 yıla kadar hapis cezası verilmesine hükmetmiştir(Ertan ve Ertan, 2005: 11).

 evre Kanunu, bir  er eve kanun niteliğı taşıdığından, muhtelif alanlardaki uygulamaları yönetmeliklere bırakmıştır.

Bu bağlamda şimdiye kadar çıkarılan yönetmelikler;

 evre Kirliliğini  nleme Fonu Yönetmeliğı,

Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliğı,

Gürültü Kontrol Yönetmeliğı, Su Kirliliğı Kontrolü Yönetmeliğı,

Gemi ve Deniz Araçlarına Verilecek Cezalarda Suçun Tespiti ve Cezanın Kesilmesi Usulleri ile Kullanılacak Makbuzlara Dair Yönetmelik,

Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliğı,  evresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğı,

Tıbb  Atıkların Kontrolü Yönetmeliğı,

Zararlı Kimyasal Madde ve  r nlerinin Kontrolü Yönetmeliğı,

Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliğı olarak sıralanabilir(Dadak, 2015: 323-324).

Üstün Kamu Yararı Kavramı:

Kamu yararı kavramı belirsiz, esnek ve değişken bir kavramdır. Bu yüzden tanımlanması konusunda sıkıntılar yaşanmaktadır.

Buna rağmen, doktrinde birçok yazar kamu yararının tanımına ilişkin önerilerde bulunmuşlardır.

Bu tanımlarda dikkat çekici unsurlar kavramın “ ncelikli olarak korunmasında veya tercih edilmesinde **gereklik görülen üstün yarar**” ya da “**niteliğı üstün olan yarar**” şeklinde tanımlanmasıdır.

Kamu yararı kavramının yanı sıra kullanılan “**toplum yararı**”, “**toplumsal esenlik**”, “**ortak iyilik**” ve “**genel yarar**” gibi benzeri kavramların ortak yönü, hepsinin de kişisel menfaatten farklı ve onun üstünde veya dışında bir yarar ya da menfaat oluşturmalarıdır(Sezer,2008:126).

1789 Devriminde İnsan Hakları Evrensel Bildirisindeki ifadesiyle kamu yararı, “**genel irade**” ye uygunluk şeklinde anılandırılmaktadır.

Öyle ki kanunlar genel iradenin ürünüdür yani kamu yararınadır.

Anayasa Mahkememiz de kanunların kamu yararına çıkarıldıklarını ve başkaca bir amaçla düzenleme yapılamayacağını birçok kararında belirtmektedir(şaşmaz ve Yaylı).

Anayasa Mahkemesi kamu yararı kavramının içeriğini belirlemede; kamu düzeni, toplum yararı

gibi kavramlardan yararlanmakla birlikte kamu yararını **“kişinin ve toplumun huzur ve refahını sağlamak”** olarak tanımlamıştır (Akıllıoğlu, 1988:19).

Cumhuriyet dönemi Anayasalarımızda kamu yararı kavramının iki ana konuda kullanıldığı gözlemlenmektedir.

Bu konuların birincisi, temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması sorunu; ikincisi, mülkiyet hakkına ilişkin –özellikle kamulaştırma konusunda- düzenlemeleridir.

Mevcut anayasamızda, **“kamu yararı”** başlığı altında ayrı bir düzenleme mevcuttur.

Bu başlık altında **“Kıyılardan yararlanma”** (md.43), **“Toprak mülkiyeti”**(md.44), **“Tarım, hayvancılık ve üretim alanlarında çalışanların korunması”** (md.45), **“Kamulaştırma”** (md.46), **“Devletleştirme ve özelleştirme”** (md. 47) maddeleri yer almaktadır.

Kamu yararı hukuk sistemimizde, özellikle İdare Hukuku açısından idari eylem ve işlemlerde amaç unsuru olarak karşımıza çıkar ve idari eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğunun denetlenmesinde kullanılır.

Üstün kamu yararı kavramı ise Danıştay içtihatlarıyla hukukumuza giren bir kavramdır ve kamu yararı kavramı gibi net bir tanımı yapılamamaktadır.

Üstün kamu yararı; birçok alternatif kullanımda ortaya çıkabilecek farklı kamu yararlarının karşılaştırılması ve üstün olan seçenek doğrultusunda karar verilmesi, yararların göreceli olarak karşılaştırılması yaklaşımı anlamına gelmektedir.

Başka bir görüşe göre ise üstün kamu yararı kavramı, farklı iki yarar arasında birinin diğerine olan üstünlüğünü gösteren bir ayıraç olarak kullanılmaktadır (Ovalıoğlu, 2016:132).

Danıştay'ın bir kararında ise üstün kamu yararı şöyle tanımlanmıştır: **“Üstün kamu yararı, iki kamu yararının birbiriyle yarıştığı ya da çatıştığı durumlarda daha geniş kamunun yararı ya da uzun vadeli kamu yararı anlamına gelen, henüz belirli bir tanıma sahip olmayan bir kavramdır.”**

Görüldüğü üzere yüksek mahkeme tanım yaparken bile kavramın belirli bir tanıma sahip olmadığından bahsetmektedir.

Ancak kararda ortaya konulan önemli bir husus vardır ki o da üstün kamu yararı kavramının ancak birden fazla kamu yararı kavramının çatışması halinde kullanılacağıdır(*Şaşmaz ve Yaylı*).

Üstün kamu yararı kavramı henüz tam bir içeriğe ve açıklamaya kavuşmamış olsa da Danıştay, üstün kamu yararı kavramına, planlamaya ilişkin ve özellikle sağlık ve enerji sektöründeki büyük yatırım projelerinin hukuka uygunluğu tartışılırken değinmektedir.

Danıştay'ın üstün kamu yararına yer verdiği ilk kararlardan biri, MaltepeDragos-Pendik sahil yolu ve rıhtım düzenlemelerine ilişkin imar planının iptali istemine ilişkin uyuşmazlıktır.

Danıştay, Maltepe-Dragos sahil yolu kıyı düzenleme çalışmalarının ana amacının trafik yükünü hafifletmek, sahil şeridini halka açmak ve kentin kanalizasyon sorununu çözmek olduğu gerekçesiyle üstün kamu yararı kavramını gündeme getirmiş ve söz konusu imar planının hukuka uygun olduğu yönünde hüküm kuran ilk derece mahkemesi kararını bozmuştur(*Ovalıoğlu, 2016:134*).

Danıştay başka bir kararında ise nazım imar planı değişikliği ile sanayi bölgesi olan bir alanın park ve rekreasyon alanı olarak ayrılmasının hukuka uygunluğunu incelemiştir.

Dava konusu olayda, park ve rekreasyon alanı olarak ayrılan 44160 m2 alanda 1971'den beri faaliyet gösteren bir fabrika bulunmaktadır.

Nazım imar plan değişikliğinin iptal istemini inceleyen Ankara 8. İdare Mahkemesi, fabrika sebebiyle arsanın ve kamulaştırma bedelinin yüksekliği sebebiyle planlama bütünlüğünün sağlanamayacağını ileri sürerek iptal kararı vermiştir.

Danıştay 6. Dairesi ise, **“sağlıklı ve düzenli bir çevre oluşturulması çabası açısından birlikte ele alınarak değerlendirildiğinde, belirtilen bu işlev ve kullanımlarla uyumlu ve tutarlı olan park ve rekreasyon alanı kullanımında üstün kamu yararı bulunduğu, bu üstün kamu yararını anılan fabrikanın ekonomik değeri, kamulaştırma bedelinin yüksek oluşu gibi olguların ortadan kaldıramayacağı sonucuna ulaşılmaktadır.”** şeklinde karar vererek, ilk derece mahkemesinin kararını bozmuştur (*Danıştay 6. Daire, 17.6.1997, E. 1996/5362, K. 1997/3020*).

Yargı yerlerinin üstün kamu yararına aykırılık sebebiyle verdiği kararlara bir diğer örnek 2942 sayılı Kamulaştırma Kanununda öngörülen **“acele kamulaştırma”** uygulamaları örnek verilebilir.

Özellikle son dönemlerde oldukça sık kullanılan acele kamulaştırma yöntemine gidilebilmesi için 2942 sayılı Kanunun 27'nci maddesinde üç şart aranmıştır:

3634 sayılı Milli Müdafaa Mükellefiyeti Kanunu'nun uygulanmasında yurt savunması ihtiyacına yönelik olarak, özel kanunlarla öngörülen olağanüstü durumlarda veya aceleliğine Bakanlar Kurulunca karar alınan hallerde olmak üzere üç halde başvurulabilir.

Danıştay'a göre yurt savunması ihtiyacı ve özel kanunlarda belirtilen olağanüstü haller üstün kamu yararı niteliği taşımaktadır ve Bakanlar Kurulu aceleliğe karar verirken de bu üstün kamu yararı niteliği taşıma ve kamu düzenini sağlama gibi hususlara dikkat etmelidir.

Öyle ki Danıştay bir kararında Bakanlar Kurulunun acelelik, üstün kamu yararı ve kamu düzeninin korunmasını gerektiren hal gibi hususları açıkça gerekçelendiremediği için acele kamulaştırma kararının iptal edilmesi gerektiğine karar vermiştir(*Şaşmaz ve Yaylı*).

Bu konuda Danıştay'ın en önemli içtihadı üstün kamu yararı ibaresine yer vermese de Bergama

Kararı olarak bilinen karardır.

Bergama Kararı'nda özetle, Eurogold A.Ş'ye verilen Bergama ve çevresindeki birkaç köyde siyanür liçi yöntemiyle altın madeni işletilmesi izninin iptali istemi tartışılmaktadır.

Kararda Danıştay 6. Dairesi, işletme iznini iptal ederken gerekli önlemlerin titizce alınması ve gerekli denetlemelerin yerine getirilmesi ile faaliyet sonucunda elde edilecek ekonomik değer ile doğada ve doğrudan veya dolaylı olarak insan yaşamı üzerinde risk faktörünün gerçekleşmesi halinde meydana gelecek tahribat riski arasında bir fayda zarar analizi yapmış ve kamu yararının insan yaşamı lehine değerlendirilmesinin doğal olduğu sonucuna varmıştır(Ovalıoğlu,2016:139).

Sonuç olarak, üstün kamu yararı, iki kamu yararının birbiriyle yarıştığı ya da çatıştığı durumlarda daha geniş kamunun yararı ya da uzun vadeli kamu yararı anlamına gelen, henüz belirli bir tanıma sahip olmayan bir kavramdır.

Hedefi büyük ölçüde ve birincil öncelikte ekonomik kalkınma olan ve gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye için, çevre davalarının ve çevre savunucularının en büyük savunma aracı ve kavramıdır.

Ancak, teorinin davadan davaya değişkenlik göstermesi nedeniyle bu kavramın net olarak doğanın lehine kanunda yer alması çok önemlidir.

Ayrıca, Bolivya'daki toplantı sonrasında ortaya çıkan **“Halkların Antlaşması”** metninde yer alan haklar, hem doğanın hem de kamunun yararlarını en üst düzeyde kapsayacak şekilde ele alınmıştır.

Üstün kamu yararı kavramını kanunlaştırırken ya da Doğa Hakkını yasayla güvence altına alırken bu metinde yer alan maddelerin altyapı oluşturması çok önemlidir.

Kaynakça

Akıllıoğlu, Tekin (1988), *“Kamu Yararı Kavramı Üzerine Düşünceler ”* İHİD, C. 9, Sayı 1-3, 1988

Olgun, Hakan (2017), Bir İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı ve Türk Hukukundaki Yeri, Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi

Dadak, Kemal (2015), “Yeni Kuşak Hak Olarak Çevre Hakkı”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 5.

Danıştay 6. Daire, 17.6.1997, E. 1996/5362, K. 1997/3020).

Egeli, Gülün, 1996. Avrupa Birliği ve Türkiye’de Çevre Politikaları, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Ankara.

Ertan, Birol ve Kıvılcım Akkoyunlu Ertan (2005), *“Çevre Hukukunda Sorumluluk”*, Amme İdaresi Dergisi, Cilt: 38, Sayı: 3, Eylül.

Güneş, Yusuf, A. Aydın Coşkun, 2004. Çevre Hukuku, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul.

Hamamcı, Can (1983-1984), *“Çevre Hakkı Üzerine Düşünceler”*, İnsan Hakları Yıllığı, Cilt: 5-6.

Kaboğlu, İbrahim Ö. (1991), *“Dayanışma Hakları’nın Hukuksal Değeri (Soyut Talepler mi, İnsan Hakları mı)”*, İnsan Hakları Yıllığı, Cilt: 13

Kaboğlu, İbrahim Ö., 1998. Özgürlükler Hukuku (İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı), Alfa Yayınları, İstanbul.

Keleş, Ruşen, Birol Ertan, 2002. Çevre Hukukuna Giriş, İmge Yayınevi, Ankara.

Ovalıoğlu Selin, "Danıştay Kararları Işığında Üstün Kamu Yararı", Memleket Siyaset Yönetim (MSY), Cilt 10, Sayı 24, s. 124-146.

Öğütçü, Muhlis (2009), "Dayanışma Hakkı Olarak Yurttaşların Sağlıklı ve Dengeli Bir Çevrede Yaşama Hakkı", İnsan Hakları Yıllığı, Cilt: 27.

Özcan Sezer, "Kamu Hizmetlerinde Müşteri(Vatandaş) Odaklılık: Türkiye Kamu Hizmeti Anlayışı Açısından Bir Değerlendirme", Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 8, 2008.

Özdek, Yasemin (1993). İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı, TODAİE Yayını, Ankara.

Şaşmaz, Aysema Pelin, Yaylı Hasan, (2016), "Üstün Kamu Yararı Bağlamında Türkiye'de HES Politikalarına İlişkin Bir Değerlendirme"

Tunç, Hasan ve Yusuf Göven (1997), "Çevre Hakkı ve 1982 Anayasası", AÜ Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1.

Ürkmez, Taner, Çevre Hakkının Tarihsel Gelişimi, http://cekud.org/site/page.asp?dsy_id=904

Yağlı, Ahmet (2007), Bergama Ovacık Altın Madeni Çevre Hakkı ve İdarenin Sorumluluğu, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

ÖRGÜTSEL SESSİZLİK

Enver AYDOĞAN*

Sena TOPKAYA**

Ses

Ses, akciğerlerden gelen havanın ses organlarında biçimlendirilmesiyle oluşan, kulakla veya hassas aletlerle algılanabilen titreşim olarak tanımlanabilir.

İnsanoğlunun kendi ses organlarıyla üretilip kullandığı bu sesler, konuşma dilinin görece en küçük parçasını ve dilin temelini oluşturur.

Sessizlik

Literatürde; Alman Siyasal İktisatçı Albert O.Hirschman, pasif bir davranış ve bağlılık anlamında bir tepki, Amerikalı İşletme Profesörü Chad Brinsfield ise bireylerin içindeki farklı bilgiler, duygular ve niyetleri içeren bir iletişim şekli olarak açıklanmaktadır.

Ses ve Sessizlik

Ses ve sessizlik kavramları kültürle göre farklı anlamlar içermektedir. **‘Söz gümüş ise sükût altındır.’**

Sözünden de anlaşılacağı üzere Türk kültüründe de bu farklılık görülebilmektedir.

Bu sözde; Gümüşe atfedilen değer bir olumluluktur. Önemli olan, kavramların nerede ve nasıl kullanıldığıdır.

Bu sayede kavramlar başka hangi kavramların açıklanmasında kullanılacaksa o duruma göre birbirini tamamlayıcı ya da tersi olarak kullanılabilir.

Kavramlar birbirinin **‘zıttıdır’** demek her durumda doğru olmaz.

*Prof. Dr. Gazi Ün. İİBF İşletme Böl. (aydogan@gazi.edu.tr)

**Yüksek Lisans Öğrencisi

Etik Biliminde Sessizlik

Van Dyne vd.'a göre etik bilimi; sırlar üzerine odaklanmış felsefi ve ahlaksal meseleleri bilginin dışavurumundan kaçınmaya bilinçli olarak karar vermekle birleştirmiştir.

Neyin ifade edileceğine ya da elde tutulacağına dair karar vermede önemli olan kişisel mutabakat ve ahlaki ölçütlerdir.

Ayrıca birçok düşünür her zaman doğruyu söylemenin sadece gerçekçi olmakla kalmayıp aynı zamanda mantıksız olduğunu savunmuştur.

Bazen de bilgiyi gizlemenin ve elde tutmanın **(sessizlik)** gerekli olduğunu söylemişlerdir.

Hiç kimsenin bir değerinin tüm düşüncelerini bilmek istememesi ya da çok yakınlarımızın eleştirel fikirlerini her zaman bilmek istemememiz gibi.

Psikoloji Biliminde Sessizlik

Sessizlik psikoloji biliminde çok farklı anlamlara gelmektedir.

Örneğin; memnuniyet, eğlence veya huzur belirtebildiği gibi aynı zamanda itaatsizlik ya da aldırışsızlık da belirtebilir.

Sessizlik hem sıcaklık hem soğukluk yayabilir.

Terapi esnasında ki sessizlik saygı olarak algılanabilir, hizmeti alanlara/müşterilere ihtiyaçları olan sessizliği düşünüp taşınmak için gerekli olan zamanı, anıları ile duyguları arasında bağlantı kurmalarını ya da düşüncelerini toparlamalarını sağlar.

Bunun yanında sessizlik, saygıdan ötürü olabileceği gibi saygısızlık anlamına da gelebilir.

Ayrıca sessizlik vazgeçme, husumet veya düşmanlıktan dolayı da olabilir.

İletişim Biliminde Sessizlik

Sessizlik ve seslilik etkili iletişimin iki bileşenidir.

Seslilik ve sessizliğin her ikisi birden mevcut olmadığında etkili iletişim imkânsız hale gelir.

Çünkü hiç kimse böyle bir durumda birbirini dinlemeyecektir.

Yönetim Biliminde Sessizlik

Yönetim biliminde seslilik ve sessizlik kavramları birden çok anlama gelmektedir.

Seslilik; konuşma, ses çıkarma veya ses tanımına göre; yönetim anlayışı ve diğer yüksek otoritelere karşı direk istekleri protestoları, itirazları ve halkın fikirlerini harekete geçirme çabalarını içerir.

Ayrıca sessizlik sadece kabullenme anlamına gelmez.

Bilgi eksikliğinden, konuşma **(ses çıkartma)** fırsatlarının yokluğundan, konuşmanın **(ses çıkartmanın)** boş ve tehlikeli olduğu inancı gibi etkenlerden kaynaklanan bir durum da olabilir.

Pinder ve Harlosun'un, Jansen'in 1973'deki çalışmasına göre; sessizliğin beş tane ikili fonksiyona hizmet ettiği ileri sürülmüştür.

Sessizliğin hizmet ettiği ikili fonksiyonlar;

Sessizlik;

- ✓ İnsanları hem bir araya getirir hem de ayrı kalmaya iter.
- ✓ İnsanlara hem zarar verebilir hem de yarar sağlayabilir.
- ✓ Hem bilgi sağlayabilir hem de bilgi saklayabilir.
- ✓ İnsanları hem derin düşüncelere itebilir hem de hiçbir şey düşündürmeyebilir.
- ✓ İnsanları hem kabul etmeye hem de reddetmeye yönlerebilir.

Örgütsel Sessizlik

İş görenlerin iş, iş yeri ve örgütle ilgili konulardaki bilgi, fikir ve görüşlerini mevcut durumu düzeltme kabiliyeti olan kişi ya da yöneticilerden çeşitli nedenlerle bilerek ve isteyerek saklamaları davranışına iş gören sessizliği denmektedir.

İş gören sessizliğinin örgüt içinde yaygın bir şekilde görülmesi durumunda ise örgütsel sessizlik söz konusu olmaktadır.

Çalışanların iyileşme ve gelişme adına işleriyle ilgili teknik veya davranışsal konularla ilgili görüş ve düşüncelerini bilinçli olarak esirgemesi ve sessizleşmesi şeklinde tanımlanabilir.

Morrison ve Milliken, Örgütsel Sessizlik terimini ilk kez ortaya koymuşlardır.

Örgütsel sessizlik, çalışanların kendi örgütlerinde önemli problemler ortaya çıktığında, çalışanların çok az şey yapmaya ya da söylemeye dair eğilimidir.

Literatürde yazarlar Örgütsel Sessizliğe neden olan iki faktörün altını çizmektedirler.

A. Üst düzey yöneticilerin özellikle alt kademe çalışanlarından olumsuz geri bildirim alma korkusunun varlığı durumudur.

Bunun belirtileri şunlardır;

- ✓ Genellikle mesajı görmezden gelir mesajı kusurlu niteler ya da kaynağına laf atar/saldırır.

Kötü haberlere karşı bu korku ya da direnç yukarı doğru bilgi akışının bol olduğu yerde sadece sessizlik atmosferini güçlendirir.

B. Örgütsel sessizliğin merkezinde yöneticilerin çalışanlarına ve yönetim biliminin doğasına ilişkin inandıkları açıkça belli olmayan inanışlar seti vardır.

Bunlar;

- ✓ Çalışanlar bencildir ve güvenilmezdir. Üst düzey yöneticiler gibi örgütün başarısına yatırım yapmazlar.

Bir başka ilişkili inanış şudur ki;

En üst düzey yöneticiler, örgütün önemli meselelerini her zaman en iyi bilenlerdir.

Çalışan Sessizliği

Çalışan sessizliği literatürde “**İş ile ilgili fikir, bilgi ve görüşlerin dışavurumundan bilinçli olarak kaçınma**” olarak tanımlanmaktadır.

Burada önemli olan çalışanların sessizliği nasıl öğrendiğidir.

Çalışan kendi sessizliğini, diğer çalışanlardan öğrendiğini düşünmekte ve bunu da diğer çalışanları gözetleyerek yaptığını söylemektedir.

Bu durumda sessiz kalan ilk çalışanın sessizliği nasıl öğrendiği sorusu önem kazanmaktadır.

Çalışanların neden sessiz kaldığı sorusuna temel olarak iki yaklaşım ile cevap verilebilir:

- ✓ İlk olarak çoğu çalışan, konuşmaların olumsuz sonuçlar verebileceğini düşünmektedir.
- ✓ İkinci olarak çalışan sorun hakkında ilgili kişiyle konuşursa herhangi bir şeyin değişmeyeceğine inanıyor.

Çalışan sessiz kalma kararını vermesinde beş farklı korku türü ön plana çıkmaktadır.

Bu korku türleri;

- ✓ İlişkilerine zarar vermesi,
- ✓ Ceza,
- ✓ Terfi haklarını kaybetmesi,
- ✓ İşten çıkarılması,
- ✓ Diğer çalışanlardan tepki alması.

Çalışanlar ayrıca;

- ✓ Örgütün özelliklerini açıkça konuşmanın bir fark yaratmayacağını düşünmekte,
- ✓ Deneyimi ve görev süresi az olan çalışanlar deneyimli ve görev süresi daha fazla olan çalışlara nazaran dikkate alınmayacağına inanmaktadır.

Bununla beraber örgüt kültürü de (**çalışanın bireysel tarzının destek görmemesi, amirin ilişkilerindeki mesafeci yaklaşımı vs.**) çalışan sessizliğini etkileyen unsurlar arasındadır.

Çalışanlar sessiz kalma kararını bireysel olarak vermektedir.

Ancak sessiz kalmalarını cesaretlendiren faktörler farklıdır.

Çalışanlar sadece kendi deneyimleri sonucunda değil diğer çalışanlarla aralarında geçen paylaşımlar sonucunda da sessiz kalmayı öğrenmektedirler.

Çalışan Sessizliğinin Nedenleri Geçmiş Tecrübeler

Çalışanlar meslektaşlarıyla konuşmalarında ve gözlemlerinde sessiz kalmayı öğrenmektedirler.

Yöneticilere Güvenilmemesi

Yapılan birçok araştırma çalışan sessizliğinin yöneticilere güvenilmemesinden kaynaklandığını göstermiştir.

Özellikle karar verme süreci, yönetimin yetersiz olması, adaletsiz paylaşım,

örgütsel verimsizlik ve zayıf organizasyon performansı gibi unsurlar örgütsel sessizliğe neden olmaktadır.

Bunun yanı sıra çalışanlar muhalefet ettikleri taktirde cezalandırılacaklarına inanmaktadırlar.

İzolasyon Korkusu

Çalışanların izolasyon korkusuna sahip olması bir başka nedendir.

Bu durumda çalışan şu şekilde düşüncelere kapılır: **‘Örgüt üst yönetimi asilerden hoşlanmaz, örgütten dışlanırım, konuşmak bir yarar sağlamaz, karşı taraf buna karşılık vermez, konuşursam cezalandırılırım, işimi kaybedebilirim veya terfi ettirilmem, ispiyoncu olarak algılanmak istemem vs.’** gibi.

Örgüt içinde sorunları ifade etmem başka sorunlara sebep olur düşüncesi izolasyon korkusunun temelini oluşturmaktadır.

Suskunluk sarmalı kavramı, 1980’li yıllarda Elisabeth Noelle-Neumann tarafından literatüre kazandırılmıştır.

Suskunluk sarmalı kişi/bireyin toplumdan dışlanma ya da yadırganma korkusuyla düşüncelerini dile getirmemesi ya da ertelemesi olarak tanımlanabilir.

İzolasyon (**dışlanma**) korkusu suskunluk sarmalını harekete geçiren temel güçtür.

Örgütün merkezileşmesi, yöneticiler ve alt seviyedeki çalışanlar arasında demografik farklılığın fazla oluşu sessizliği artırıcı nedenlerdendir.

Konuşmanın Riskli Görülmesi

Çalışanlar kendilerine güvenmelerine rağmen örgütle ilgili konulardaki tartışmalara katılmanın ve açıkça konuşmanın riskli olduğunu düşünürler.

Aslında Müşteri beklentileri, kaliteye odaklanma nedeniyle organizasyonlarda çalışanların inisiyatif alma, açıkça konuşma ve sorumluluk alma isteği gittikçe artmaktadır.

Ancak izolasyon korkusu, terfi edememe, problem çıkaran kişi olarak görünmekten korktuklarından fikirlerini açıklayamamaktadırlar.

İlişkileri Zedeleme Korkusu

Çalışanlar arkadaşları ile ilgili olumsuz bir durumdan bahsettiklerinde genellikle ilişkilerinin bozulmasından korkarlar.

Konuşmanın bir fark yaratmayacağını düşünüp, karşı tarafın zaten cevap vermeyeceğine inanırlar.

Ya da konuştuklarında işini kaybedeceklerine, terfi edemeyeceklerine veya engellemelerle karşılaşacaklarına inanırlar.

Çalışan Sessizliğinin Tipleri

Literatürde öne çıkan çalışan sessizlik tipleri şunlardır;

- ✓ Kabul edilmiş sessizlik,
- ✓ Savunma Amaçlı Sessizlik,
- ✓ Örgüt Yararına Sessizlik,

Kabul Edilmiş Sessizlik

Çalışanların kasıtlı olarak sessizliğe bürünmesi ve kendisini dışarıda bırakması şeklinde tanımlanmaktadır.

Birey, örgütü içinde bulunduğu durumdan kurtarmak için mevcut olan seçeneklerin farkındadır, fakat yine de isteksiz davranmaktadır.

Kabul edilen sessizliğe sahip çalışanlar, örgütün gelişmesinden ümidini kesmiş ve bu konu da hiçbir öneri de bulunmayan insanlardır.

Bu kişilerin motivasyon kapasiteleri daha düşüktür.

Çalışanlar yapılacak olan değişiklikler hakkında daha az bilinçli ve daha az hazırdırlar.

Yani kabul edilmiş sessizlik, kasıtlı pasif davranışı ve anlamlı değişiklikler yapabilme kabiliyeti konusunda grubun gerisinde kaldığı hissi ve bir boyun eğme duygusu temelinde bilgiyi dışa vurmamayı da içerebilir.

Savunma Amaçlı Sessizlik

Dış tehditlere karşı kendini korumaya yönelik bilinçli ve proaktif bir davranıştır.

Savunma amaçlı sessizlik, korku temelinde kendini korumanın bir formu olarak konuyla ilgili fikir, bilgi ve görüşlerin dışavurumundan kaçınma şeklinde tanımlanabilir.

Savuma amaçlı sessizlik, fikirleri ifade etmenin kişisel olarak riskli olduğu korkusu temelinde bilgiyi kendine saklamayı içerir.

Örgüt Yararına Sessizlik

Örgüt yararına sessizlik; işle ilgili fikir, bilgi ve görüşlerin, diğer kişilerin ya da örgütün yararını gözetme amacıyla, özveri veya iş birliği güdülerini temelinde dışavurumundan kaçınma olarak tanımlanmaktadır.

Örgüt yararına sessizlik de farkında olma, alternatifleri göz önünde tutma ve fikir, bilgi ve düşünceleri kendine saklama konusunda bilinçli karar verme üzerine temellendirilir.

